
VALOKUVA VANHUKSEN ILONA

Valokuvasisällön tuottaminen muistisairaana vanhuksen virikemateriaaliin



Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2014

Emilia Nieminen



HÄMEENLINNA
Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Tekijä	Emilia Nieminen	Vuosi 2014
Työn nimi	VALOKUVA VANHUKSEN ILONA – valokuvasisällön tuottaminen muistisairaana vanhuksen virikemateriaaliin	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön pääasiallisena tavoitteena oli täydentää jo olemassa olevaa muistisairaille ikäihmisille tarkoitettua Ilona-virikeohjelmistoa. Tarkoituksena oli tuottaa muistisairaille vanhuksille soveltuvaa valokuvamateriaalia, osaksi Ilona-virikeohjelmistoa. Työn tilaajana oli Ilona-virikeohjelmiston käyttöoikeudet omistava vanhustyön moniosaaja kasvatustieteiden maisteri Outi Mäki.

Opinnäytetyön tietoperustana toimi kirjallisuuteen perustuva tieto muistisairauksista ja niihin liittyvistä visuaalisen hahmottamisen ongelmista. Työskentelyä varten tutustuttiin Ilona-virikeohjelmistoon ja pyrittiin selvittämään millainen kuvamateriaali soveltuu muistisairaille vanhuksille. Työssä käsiteltiin kuvien merkitystä muistin tukena ja muistisairaana suhdetta valokuvaan ja muistamiseen.

Tuotettu kuvamateriaali kuvattiin digijärjestelmäkameralla kahtena kuvuspäivänä Lempäälässä Kuokkalan museoraitilla keväällä 2013. Kuvien tuottamisen teemaksi valittiin muistot ja entisajan arkielämä. Työssä sovellettiin selkokuvan käsitettä ja pyrittiin tuottamaan kuvamateriaalia, joka soveltuu myös muistelutyöhön.

Opinnäytetyönä tuotettujen kuvien aihepiiri liittyi kauppamuseon, kamppaamo- ja parturimuseon sekä suutarimuseon esineistöön. Lopputuloksena tuotetun kuvamateriaalin joukosta valittiin viidenkymmenen (50) kuvan kokonaisuus, joka tullaan lunastamaan Ilona-virikeohjelmiston käyttöön käytettäväksi sen eri osioissa. Kuvat valittiin yhteistyössä kuvamateriaalin tilaajan ja tuottajan kesken ja valokuvat käsiteltiin tarkoitukseen sopiviksi. Opinnäytetyöraporttiin kuvattiin kuvien tuotantoprosessin kaikki vaiheet suunnittelusta valmiin kuvasarjan esittelyyn.

Avainsanat Muistisairaudet, valokuva, virikemateriaali, muistelu

Sivut 42 s. + liitteet 1 s.

HÄMEENLINNA
Crafts and recreation

Author Emilia Nieminen **Year** 2014

Subject of Bachelor's thesis Producing Photographic Contents into Recreational Material for People with Memory Disorders

ABSTRACT

The purpose of this Bachelor's thesis was to supplement the Ilona multimedia program, which is a special recreation program, made for elderly people with memory disorders. The main goal was to produce suitable photo material for people with memory impairments, to be used in the Ilona multimedia program. The thesis was commissioned by Outi Mäki, MSc Education and multifaceted expert on elderly care who has usage rights for the Ilona program.

The theory applied in thesis was based on the existing information on memory disorders and problems with visual perception found in literature. Before the photo production process, the Ilona multimedia program was studied. The aim of the planning process was to explore what kind of photo material is suitable for people with memory disorders. The theoretical background deals with the meaning of pictures in upholding memories. The connection between pictures, memories and people with memory disorders were also discussed.

The pictures were taken at Kuokkala Museum in Lempäälä during two photo shooting days in the spring of 2013. The starting point for the photo production process was the memories of everyday life in the old days. The concept of plain pictures was applied in the process which aimed to produce material also suitable for reminiscence work.

The photo material displayed artefacts from the old grocery store, hairdresser's, barber's and shoemaker's shop in the Kuokkala museum. Out of all the photo material, fifty pictures were selected to be part of the multimedia program. The pictures were selected in cooperation with the commissioner and the producer. The pictures were edited with image editing software to be suitable for the Ilona program. All the stages of the photo production process are described in the thesis report.

Keywords Memory disorder, photography, recreation material, reminiscence

Pages 42 p. + appendices 1 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	MUISTISAIRAAT VANHUKSET.....	2
2.1	Muistisairauksien kuvaus	2
2.2	Muistisairaiden vanhusten viriketoiminta	4
3	MUISTISAIRAS JA VALOKUVA	6
3.1	Kuvien merkitys muistin tukena	6
3.2	Muistisairas ja visuaalinen hahmottaminen	7
3.3	Kuvien erilaiset merkitystasot.....	8
3.3.1	Selkokuvat	8
3.3.2	Muistelu	9
4	ILONA-VIRIKEOHJELMISTO	10
4.1	Ilonan kehityshistoria	10
4.2	Sisältö.....	12
4.2.1	Kuvakatsaus ohjelmiston sisällöstä	13
4.3	Tarkoitus ja tavoitteet.....	16
5	VALOKUVAMATERIAALIN TOTEUTTAMISPROSESSI.....	17
5.1	Kuvamateriaalin tavoitteet	17
5.2	Prosessin vaiheet	18
5.2.1	Suunnittelu.....	18
5.2.2	Kuvausympäristö	20
5.2.3	Kuvauspäivät	21
5.2.4	Kuvien valintaprosessi.....	22
5.2.5	Kuvankäsittely ja muokkaus.....	24
5.2.6	Työskentelyprosessin aikataulusuunnitelman toteutuminen	27
6	TUOTETTU KUVAMATERIAALI.....	28
6.1	Valmis kuvasarja	28
6.2	Kuvien käyttöoikeudet ja käyttö	33
6.2.1	Kuvien hinnoittelu	33
7	ARVIOINTIA JA POHDINTAA.....	34
7.1	Tilajan arvio kuvista ja niiden soveltuvuudesta	34
7.2	Omat ajatukset ja arvio oppimisprosessista	36
7.3	Johtopäätökset ja loppupäätelmä.....	38
	LÄHTEET	40

Liite 1 Kuvamateriaalin sisältö pinnakkaiskartan mukaan

1 JOHDANTO

Uutta ja helppokäyttöistä virikemateriaalia kaivataan muistisairaiden vanhusten viriketoimintaan. Erityisesti muistisairaille henkilöille soveltuvia ja ikää kunnioittavia viriketoiminnan välineitä on tarjolla markkinoilla vähän, vaikka tarve on suuri väestön ikääntyessä ja muistisairaiden määrän kasvaessa jatkuvasti. (Oukka & Toivoniemi & Vahtera, 2012.)

Opinnäytetyöni pääasiallisena tavoitteena oli täydentää jo olemassa olevaa muistisairaille ikäihmisille tarkoitettua Ilona-virikeohjelmistoa, joka tarjoaa oivallisia välineitä ikäihmisen viriketoimintatuokioille. Tarkoitukseni oli tuottaa kuvamateriaalia, joka soveltuisi muistisairaiden vanhusten virikeohjelmaan. Pyrin työprosessissani tutkimaan, mikä ja millainen Ilona-virikeohjelmisto on ja selvittämään, millainen kuvamateriaali soveltuu parhaiten muistisairaille ikäihmisille. Työn tietoperustana toimii kirjallisuuteen perustuva tieto muistisairauksista sekä niihin liittyvistä visuaalisen hahmottamisen ongelmista.

Kiinnostukseni aiheeseen heräsi kesällä 2012 työskennellessäni opintoihin kuuluvassa syventävässä harjoittelussa viriketoiminnan ohjaajana Tampereen Koukkuniemen vanhainkodin yhdellä muistisairaille vanhuksille pitkäaikaista hoitoa tarjoavalla osastolla. Sain harjoitteluni aikana tutustua muistisairaisiin vanhuksiin, heidän käyttäytymiseensä ja sairaudenkuvaan, joka heijastui heidän jokapäiväiseen elämäänsä. Harjoittelujaksoni kytkeytyi viriketoiminnan kehittämishankkeeseen, jonka kautta olin mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa tavoitteellista viriketoimintaa osaston vanhuksille. Ajatus toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamisesta Ilona-virikeohjelmiston tarpeita ajatellen syntyi tammikuussa 2013. Tutustuin tuolloin Ilona-ohjelmiston käyttöoikeudet omistavaan vanhustyön moniosaajaan kasvatustieteiden maisteri Outi Mäkeen, joka kertoi tarpeestaan saada valokuvamateriaalia keskeneräiseen ohjelmistoon.

Oman näkemykseni mukaan on erittäin tärkeää, että muistisairaalle ihmiselle tarjotaan mahdollisuus sosiaaliin kontakteihin myös silloin, kun hän on laitoshoidon piirissä. Onnistumisenkokemukset ovat mahdollisia erilaisten virikkeellisten toimintatuokioiden kautta. Ilona-virikeohjelmisto tarjoaa oivalliset puitteet ikäihmisten onnistumisenkokemusten saavuttamiselle. Kuten todettua muistisairaille soveltuvan virikemateriaalin tarve on markkinoilla suuri. Opinnäytetyöni on yhden muistisairaille vanhuksille suunnatun virikeohjelmiston kehitystehtävä ja vastaa osaltaan tähän kasvavaan haasteeseen. Voidaan todeta että työni on teemaltaan erittäin ajankohtainen ja tarpeellinen muistisairaiden vanhusten viriketoimintaa ja hyvinvointia ajatellen.

Valokuvan voimaa, sen terapeuttisia vaikutuksia ja hoidollisia näkökulmia on tiedostettu hoitotyössä viime vuosina aiempaa selvemmin. Valokuvat, esineet ja paikat voivat toimia ihmismielessä linkkeinä, jotka palauttavat mieleen erilaisia tunteita ja kokemuksia elämän eri vaiheista. Valitsin kuvien tuottamisen lähtökohdaksi aihepiirinä muistot ja entisajan arkielämän.

Kuvasin materiaalia kahtena päivänä Pirkanmaalla Lempäälän kunnassa sijaitsevalla Kuokkalan Museoraitilla. Työskentelyn tuloksena syntyi viisikymmentä (50) kuvaa sisältävä muistelukuvasarja, joka tullaan lunastamaan Ilona-virikeohjelmiston käyttöön.

Tässä opinnäytetyöraportissa luon katsauksen muistisairauksien käsitteistöön ja muistisairaiden viriketoimintaan. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään kuvien merkitystä muistin tukena sekä muistisairaahan suhdetta valokuvaan ja muistamiseen. Ilona-virikeohjelmiston kehityshistorian, käyttötarkoituksen ja sisällön lisäksi esittelen opinnäytetyöraportissani kuvamateriaalin tuotantoprosessiin liittyneet vaiheet ja tuotetun kuvamateriaalin erilaisten esimerkkikuvien avulla. Opinnäytetyöraportin viimeinen luku sisältää työn tilaajan arvion tuotetusta kuvamateriaalista sekä oman arvioni oppimisprosessistani.

2 MUISTISAIRAAT VANHUKSET

Luvussa 2 avaan muistisairauden käsitettä sen oireita ja vaikutuksia ihmisen käyttäytymisessä ja elämänpiirissä. Tarkastelen myös viriketoiminnan merkitystä muistisairaahan arjen elävöittäjänä.

2.1 Muistisairauksien kuvaus

Muistisairaudet nähdään merkittävänä kansallisena haasteena, sillä tulevaisuudessa vuosina väestön ikääntyessä lisääntyy myös muistisairaiden määrä ja osuus väestöstä. Vuonna 2005 Suomessa arvioitiin olevan noin 85 000 keskivaikeasti tai vaikeasti muistisairaasta henkilöä. Myös lievästi muistisairaita arveltiin olevan noin 35 000. Vuoteen 2030 mennessä keskivaikeasti tai vaikeasti muistisairaita ihmisiä arvioidaan olevan jo 128 000. (Virammo & Sulkava 2006, 60.)

Muistilla tarkoitetaan kykyä tallettaa mieleen uusia asioita, säilyttää ne mielessä ja palauttaa nämä asiat mieleen tilanteen vaatiessa (Erkinjuntti, Alhainen, Rinne & Huovinen 2006, 13). Sairaudet, jotka heikentävät muistia ja muita tiedonkäsittelyn alueita, on määritelty muistisairauksiksi. Kielelliset toiminnot, näönvarainen hahmottaminen ja toiminnanohjaus ovat alueita, jotka heikentyvät muistisairauden edetessä. Etenevien muistisairauksien seurauksena on muistin ja tiedonkäsittelykyvyn heikentyminen, joka koskettaa yksilön koko persoonaa ja käyttäytymistä. (Erkinjuntti, Rinne & Soininen 2010, 19.) Muistisairauksien yhteydessä puhutaan usein dementiaasta. Dementia ei kuitenkaan ole sairaus, vaan oireyhtymä johon liittyy laaja-alainen kognitiivisten taitojen ja toimintakyvyn sekä suoriutumisen heikkeneminen. Dementia johtaa yleensä lopulta ympärivuorokautisen hoidon tarpeeseen. (Soininen & Hänninen 2006, 94.)

Dementiaan johtavia muistisairauksia kutsutaan eteneviksi muistisairauksiksi. Alzheimerin tauti on yleisin etenevä muistisairaus. Tämän lisäksi keskeisimpien etenevien muistisairauksien joukkoon kuuluvat Lewyn kappale -tauti ja vaskulaarinen eli verisuoniperäinen dementia. (Sarvimäki, Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2010, 60.) Alzheimerin tautia sairastaa 60 prosenttia muistisairaista. Lähimuistin ja oppimisen heikkeneminen ovat taudin ensimmäisiä oireita. Tauti etenee alussa hitaasti, mutta myöhemmissä vaiheissa eteneminen jatkuu tasaisena. Alzheimerin tauti heikentää kognitiivisten toimintojen sekä puheentuottamisen nopeutta ja sujuvuutta. Selkeitä fyysisiä oireita ovat laihtuminen ja kohti vaikeaa vaihetta mentäessä myös kävelyvaikeudet, jäykkyys ja virtsan pidätyskyvyttömyys yleistyy. Myös masentuneisuutta, aistiharhoja, aggressiivisuutta, unihäiriöitä ja motorista levottomuutta saattaa esiintyä. (Viramo & Sulka 2001, 6–8.)

Verisuoniperäiset muistisairaudet ovat toiseksi yleisimpiä eteneviä muistisairauksia. Vauriot aivojen pienissä, syvällä sijaitsevissa valtimoissa ja valkeassa aineessa aiheuttavat vaskulaarista eli verisuoniperäistä dementiaa. Sen tavallisimpia oireita ovat kävelyhäiriöt, kömpelyys, puhehäiriöt ja erilaiset hahmottamisen vaikeudet sekä tunneherkkyys ja mielialojen vaihtelu. Oireiden laatu riippuu vaurioiden sijainnista aivoissa. Yleensä oireet ailahtelevat ja niiden alkaminen on äkillistä. (Verisuoniperäinen muistisairaus 2013.) Masentuneisuus, unihäiriöt, ahdistuneisuus ja erilaiset sekavuustilat kuuluvat sairauden oireistoon. Tärkeää on kartoittaa ja käyttää sairastuneen säilyneitä kykyjä ja ylläpitää fyysistä kuntoa. (Viramo & Sulka 2001, 11.)

Lewyn kappale -tauti on saanut nimensä aivoissa havaittavien löydösten, Lewyn kappaleiden, kertymisestä aivojen kuorikerrokseen. Tauti alkaa tavallisimmin 50–80 vuoden iässä. (Lewyn kappale -tauti 2013.) Lewyn kappale -taudissa ihmisen älyllinen toimintakyky heikkenee ja yksilön tarkkaavuudessa ja vireystilassa esiintyy vaihteluja. Väsymys tuo oireet selvimmin esiin, kun muisti pettää ja looginen ajattelu vaikeutuu. Joillakin tautiin sairastuneilla henkilöillä puheeseen vastaaminen vie aikaa, lauseet lyhenevät ja sanat katoavat vähitellen. Toistuvat näköharhat, hitaat lihaskäyköt, lisääntynyt lihasten jäykkyys ja kävelyhäiriöt ovat myös taudille tyypillisiä oireita. (Erkinjuntti, Alhainen, Rinne & Huovinen 2009, 142.) Avaruudellinen hahmottaminen vaikeutuu ja ohimenevät tajunnanhäiriöt ovat yleisiä. Myös selväpiirteisiä, yksityiskohtaisia hallusinaatioita ja harhaluuloja esiintyy melko usein. (Lewyn kappale -tauti 2013.)

Etenevät muistisairaudet ovat yksilöllisiä etenemisnopeudeltaan ja oireiltaan. Sairauden kulkuun ja oireisiin vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa sairastuneen persoonallisuus, elämänolosuhteet ja muistisairauden diagnoosi sekä vaikeusaste. Muistisairaahan ihmisen kohdalla erilaiset tunteet ja tarpeet voivat ilmetä esimerkiksi levottomuutena, aggressiivisuutena tai hallitsemattomana nauruna, mikäli kommunikaatiolle ei löydy muita keinoja. (Lääkkeetön hoito 2013.)

Muistisairaus vaikuttaa kokonaisvaltaisesti sairastuneen ihmisen elämään. Sen vaikutus ulottuu ihmisen toimintakykyyn sekä elämänlaatuun ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Muistisairaus vaikuttaa myös väistämättä sairastuneen ihmisen läheisten arkeen. Sairaus aiheuttaa aina moninaista haavoittuvuutta, jonka tunnistaminen on keskeistä muistisairaahan hoidossa ja palveluissa. Muistisairaahan hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että sairastunut tulee ymmärretyksi ja hänen tarpeensa huomioidaan ja niihin vastataan. (Sarvimäki ym. 2010, 60.)

Lääkehoito on tehokas ja tärkeä osa muistisairaahan hoitoa. Tämän lisäksi on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää edistää arjen toimintakykyä erilaisilla lääkkeettömällä hoitomuodoilla ja kuntoutuksella. Oireita laukaisevien tekijöiden tunnistaminen niiden esiintymisen välttämiseksi on yksi lääkkeettömän hoidon tavoitteista. Pyrkimyksenä on myös muokata ympäristöä ja tukea muistisairasta, jotta hän kykenisi toimimaan arjessaan itsenäisesti mahdollisimman pitkään ja saamaan jokapäiväisessä elämässään erilaisia onnistumisen kokemuksia. Lääkkeetön hoito pyrkii rakentamaan muistisairaahan ja hänen läheistensä sekä hoitajansa välille luottamussuhteen niin, että osapuolet tuntevat toisensa mahdollisimman hyvin. Tämä mahdollistaa käyttäytymisen tulkinnan myös niissä olosuhteissa, kun asiakkaan kommunikaatiokyky on heikentynyt. (Lääkkeetön hoito 2013.)

Muistisairaahan kuntoutusprosessin tulisi olla mahdollisimman pitkäkestoisia, jotta päästäisiin hyviin tuloksiin. Pitkäkestoisesta kuntoutuksista mahdollistavaa sitoutunutta henkilökuntaa ei kiireen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon resurssien vähyden vuoksi ole aina tarjolla. Tilanteeseen etsitään ratkaisua kasvattamalla omaishoitajien osuutta. Omaisten läsnäolo muistisairaahan kuntoutuksessa nähdäänkin nykyään tärkeänä. Heille tulisi tarjota riittävästi informaatiota ja ohjausta sekä myös tarpeen vaatiessa mahdollisuus tukeen ja omien tuntojensa purkamiseen. (Hokkanen 2004, 32–33.)

2.2 Muistisairaiden vanhusten viriketoiminta

Viriketoiminnan on todettu olevan dementoituneen henkilön hoidossa välttämätön ja tehokas hoitomuoto. Tutkijoiden mukaan viriketoiminnan laiminlyönnin voisi rinnastaa jopa kaltoinkohteluun. Käytäntö kuitenkin osoittaa että juuri erilaiset virikkeelliset ja kuntouttavat toimenpiteet jätetään usein ensimmäisenä pois, kun kiire lisääntyy ja työt kasaantuvat. Viriketoiminnan puuttuminen myös väistämättä vaikuttaa vanhusten kokemukseen saamansa hoidon laadusta. Merkittävimmät tutkimustulokset viriketoiminnan vaikutuksista on saatu pisimmälle dementoituneiden henkilöiden kohdalla. (Mäki 2006, 80.)

Kyky tuottaa ja vastaanottaa puhetta vaikeutuu dementoivien sairauksien edetessä. Tällä on välittömät seuraukset vuorovaikutuksen sujuvuuteen. Muistisairas viestittää myös käyttäytymisellään aina jotakin. Muistisairaahan tarkkaavainen huomioiminen ja herkkä kuunteleminen on tärkeää, jotta pystytään ymmärtämään viesti, joka on kätkeytyneenä joskus hyvinkin sekavan puheen tai toiminnan taakse. Vuorovaikutuksen onnistumisella on vaikutusta

muistisairaisiin ihmisiin. Kun he kokevat tullessa ymmärretyksi sillä viestinnän tasolla, johon he kykenevät, he ovat rauhallisempia. Hoitajan aito läsnäolo ja hetkessä eläminen on tärkeää, jotta muistisairas saa kokemuksen välittämisestä, huolenpidosta ja rakkaudesta. (Heimonen & Voutilainen 1997, 96–97.)

Muistisairaana hoidossa on tärkeää ylläpitää hyvinvointia erityisesti silloin, kun hän ei itse pysty kertomaan tarpeistaan. Tasapainoinen ja riittävä ravinto, nesteytys, hyvä hygienia, levon ja liikunnan oikea suhde sekä miellyttävien vaatteiden ja ympäristön tarjoaminen kuuluvat hyvään huolenpitoon ja hyvinvoinnin perusedellytyksiin. Tärkeää on myös keskittyä toimintakyvyn tukemiseen henkilön voimavaroja ja taitoja painottamalla. Tämä antaa muistisairaalle itsevarmuutta ja vie hänen huomiotaan pois ongelmista ja sairauden vuoksi kadonneista kyvyistä. Tukea saa erilaisten musiikki-, taide- ja toimintaterapioiden kautta, jotka puolestaan auttavat tukemaan sairastuneen elämänlaatua. Erilaiset pakko-oireet ja levottomuus saattavat kertoa tekemisenpuutteesta, turhautumisesta ja virikkeettömyydestä, jolloin mielekkään tekemisen tarjoaminen on tärkeässä asemassa helpottamassa oireita. (Lääkkeetön hoito 2013.)

Tyypillisiä esimerkkejä viriketoiminnan muodoista laitoshoidon tai päivätoiminnan piirissä ovat esimerkiksi yhteiset keskusteluhetket, lukutuokiot, tietokilpailut, ulko- ja sisäpelit ja arvoitukset ja erilaiset kädentaidot ja askartelut. Myös musiikki- ja rentoutushetket sekä yhteiset retket ovat yleisiä viriketoiminnan muotoja. (Rosendahl 2001, 85-88.)

Muistisairaiden viriketoiminnassa kaikki sellainen on hyvää, mikä stimuloi ja antaa mielihyvää asiakkaalle. Viriketoiminnan suunnittelu tulee olla ennen kaikkea asiakaslähtöistä. Muistisairauden yksilölliset oireet ja niiden vaikutukset sairastuneen ihmisen elämään toimivat viriketoiminnan suunnittelun lähtökohtina. Asiakkaan persoonallisuus, elämänhistoria ja sairauden etenemisaste määrittelevät viriketoiminnan soveltuvuuden eri yksilöiden tarpeisiin. Tärkeää on huomioida asiakkaiden yksilölliset kyvyt sekä tarjota riittävän haastavaa ja mielekästä toimintaa, jonka kautta voidaan tuottaa onnistumisen kokemuksia. Viriketoiminta voikin sisältää monenlaisia asioita eikä muistisairaus rajaa viriketoiminnan erilaisten toimintamuotojen ja menetelmien käyttöä. (Muistikonsultti 2012.)

3 MUISTISAIRAS JA VALOKUVA

Yksi kuva puhuu enemmän kuin tuhat sanaa. Vaikka valokuvilla ei voidaan tallentaa hetkien ainutlaatuisuutta sellaisena kun ne ovat, niiden avulla pystyy säilyttämään nuo hetket muistoissa vielä pitkään. Valokuvat, esineet ja paikat voivat toimia ihmismielessä linkkeinä, jotka palauttavat mieleen erilaisia tunteita ja kokemuksia elämän eri vaiheista. Tässä kappaleessa käsittelemme muistisairaahan suhdetta valokuvaan ja muistamiseen. Ensimmäisessä luvussa pohdin kuvien merkitystä muistin tukena. Sivuan myös muistisairauteen liittyvää hahmottamisen vaikeutta. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään kuvien erilaisia merkitystasoja selkokuvan ja muistelukun näkökulmasta.

3.1 Kuvien merkitys muistin tukena

Valokuvat heijastavat tekijänsä mielenmaisemaa. Kuvan katsomisen yhteydessä ne heijastavat myös katsojansa mieltä. Valokuvat toimivat ikkunoina valokuvan kuvaamaan maailmaan. (Halkola 2009, 187.) Kuvien merkitys muistin tukena voi olla merkityssisällöltään korvaamattoman suuri ja ainutkertainen. Valokuva ja menneisyyden muistelemineen liittyvät olennaisesti yhteen. Valokuvia käytetäänkin yleisesti muistamisen välineinä. Kuvien avulla voidaan palata menneisyyteen sekä tuottaa ja toistaa muistoja yhä uudelleen. Menneisyys nähdään kuvissa usein odotusten mukaisena. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että valokuva ainoastaan tulkitsee mennyttä. Se ei voi paljastaa menneisyyttä tarkalleen sellaisena kuin se on ollut. (Mäkiranta 2008, 158–160.)

Muisti käsitetään ihmismielessä olevana verkostoituneena kokonaisuutena. Ihmisen muistijärjestelmän on havaittu koostuvan useista erilaisista prosesseista ja järjestelmistä, joilla on erilaisia tehtäviä. Elämänhistoria on muistissa kuvainnollisesti useilla hermoverkoston tietoverkoilla, joita editoidaan koko ajan. Työstämme uutta sisäistä mielenmaisemaa jatkuvasti. Ihmisen minäkuvan on arveltu olevan vahvasti sidoksissa menneisyyden muistamiseen. Onkin tärkeää, että ihminen on tietoinen menneisyyden tapahtumista ja hänen ulottuvillaan on tarpeeksi muistivihjeitä, jotka auttavat häntä muistamaan menneisyytensä asioita. (Halkola 2009, 58.)

Valokuvat toimivat usein kaikkein yleisimpänä muistinherättäjänä. Yhteiset valokuvankatselutuokioidet ovat miellyttävä tapa tutkailla menneitä tapahtumia ja niiden pohjalta herää yleensä ajatuksia, joita voidaan purkaa ja jakaa yhdessä keskustelun keinoin. Muistelijan omaan elämään liittyvät valokuvat herättävät runsaasti henkilökohtaisia muistoja ovat ne sitten koulukuvien, rippikuvien tai vaikkapa hääkuvan muodossa. Valokuvat voivat viestiä voimakkaasti tärkeistä lähihistorian tapahtumista ja myös herättää kollektiivisemmin esimerkiksi sotaan tai muihin tärkeisiin uutistapahtumiin liittyviä muistoja. Valokuvien tai kuvien ei tarvitse välttämättä kertoa omasta elämästä herättääkseen muistoja ja elämyksiä, joiden luultiin jo unohtuneen. Erilaiset lehtikuvat, valokuvakokoelmat, julkisuudenhenkilöistä kertovat albumit ja vaikka elokuvajulisteet toimivat tehok-

kaasti muistojen herättelijänä luoden yhteistä muistomaailmaa ja yhteenkuuluvuudentunnetta. (Hohenthal-Antin 2013, 54–55.)

3.2 Muistisairas ja visuaalinen hahmottaminen

Muistisairauteen saattaa kuulua kuvien ymmärtämiseen ja hahmottamiseen liittyviä vaikeuksia. Kuvatyöskentelyssä on tärkeää huomioida valokuvan selkeys sekä valokuvattavan asian hyvä näkyvyys ja asettelu. Esimerkiksi ylhäältä päin kuvatun esineen hahmottaminen on muistisairaalle vaikeampaa kuin sivusta kuvatun objektin hahmotus. Selkeä ja yksivärinen tausta auttaa helpottamaan kuvien hahmottamista. (Ojanen, 2011.) Selkokielineen valokuva virikemateriaalissa onkin paras vaihtoehto muistisairaahan hahmottamisen kannalta.

Muistisairauden edetessä sairastuneen saattaa olla hankala hahmottaa tilaa ja esimerkiksi wc-istuinta tai lattian sävyeroja. Sairastunut saattaa tehdä virhetulkintoja ja luulla lattian sävyeroja lattiassa oleviksi aukoiksi, joiden yli hän ei uskalla astua. Yölliset autonvalot taas saatetaan tulkita virheellisesti tulipaloksi ja niin edelleen. (Muistisairauteen liittyviä turvallisuusriskejä 2013.)

Hahmottamisen häiriöt ovat yksilöllisiä ja niiden laatu ja vaikeusaste riippuu muistisairauden laadusta ja etenemisasteesta. Yksi muistisairauksiin liittyvä oire on agnosia eli visuaalisen tunnistamisen häiriö. Tällöin ihminen näkee, mutta ei pysty tunnistamaan näkemäänsä. Visuaalinen agnosia voi kohdistua niin konkreettisiin esineisiin kuin myös kuviin. Se kohdistuu harvemmin kuitenkaan kasvojen tai värien tunnistamiseen. Se on tällöin erotettava esimerkiksi muistivaikeuksista tai nimeämisen vaikeuksista. Kognitiivisen heikentymisen seurauksena etenevissä muistisairauksissa saattaa esiintyä toimintakykyä vaikeuttavia agnostisia piirteitä. Myös visuostruktiivista eli osista kokonaisuuksien hahmottamisen vaikeutta ilmenee varsin yleisesti jo varhaisessa vaiheessa etenevissä muistisairauksissa. (Hietanen & Hänninen, 2010.)

Muistisairaiden värikokemuksista on saatavissa vähäisesti tutkimustuloksia. Erilaisia oletuksia muistioireisten värihahmotuksesta on kuitenkin tehty. Jo vanhuus itsessään tuo mukanaan näkökyvyn heikentymisen. Värien näkeminen heikentyy muistisairailta näkökyvyn heikentymisen myötä. Myös värien hahmottamiseen tarvittavan aivolohkon verenkierron heikkeneminen vaikuttaa värien hahmotukseen. Erilaisilla väreillä on havaittu olevan psyykkisiä vaikutuksia. Vihreä, turkoosi ja sininen rauhoittavat ja punainen, purppura sekä oranssi ovat aktivoivia värejä. Ruskea, beige ja tumma harmaa suurina pintoina saatetaan kokea masentavina. Ihmisen muistissa säilyvät pisimpään punainen, oranssi ja keltainen väri. Näiden värien hahmottaminen ei juurikaan muutu iän myötä. Sinisen, violetin ja turkoosin värin aistiminen sitä vastoin heikkenee ikääntyessä. Erityisesti valkoisen värin hahmottaminen hankaloituu, kun muistisairaus etenee. (Sievänen, Sievänen, Välikangas & Eloniemi-Sulkava 2007, 21–22.)

Muistisairas tarvitsee usein konkreettista apua huomatakseen ympäristönsään olevat virikekuvat. Usein tässä auttaa rinnalla kulkeva omainen tai hoitotyöntekijä, joka auttaa muistisairasta kohdistamaan katseensa kuviin. Kuvan valoisuus ja värikyvyys vaikuttaa paljon siihen, miten muistisairas näkee ja kokee kuvan. Muistisairaat kokevat kiinnostavimmiksi kuvat, joista he kykenevät löytämään kosketuskohtia omaan elämänhistoriaansa. Tällaisten kuvien katselu koetaan mielekkääksi, sillä kuvat herättävät katsojassa muistoja. (Heinänen, 1998.)

3.3 Kuvien erilaiset merkitystasot

Kuva voi puhutella ihmisen sisempää todellisuutta, hänen henkilökohtaisia muistojaan, unelmiaan ja kokemuksia, joita ei ehkä voida kuvata sanoin. Kuva tarjoaa esteettisen ja taiteellisen elämyksen, jonka saaminen muilla keinoilla voi olla työläämpää. Hyvä kuva tarjoaa katsojalle myös rentouttavia taukoja ja elämyksiä. Joskus kuvan katseleminen saattaa olla epäjohdonmukaista. Katse saattaa kiinnittyä epäoleellisiin seikkoihin eikä katsoja välttämättä tutki kuvaa kokonaan. Kuvan tulkinta on prosessi, joka etenee oivalluksesta tunnistukseen lopulta muuttuen ymmärtämiseksi. Tämä prosessi on harjaantumattomalle hidasta, mutta kuvaan tottuneelle automaattista toimintaa. (Ikonen 1998, 427.)

Vanhan sananlaskun mukaan kauneus on katsojan silmissä. Tämä pätee myös valokuvaan, sen analysointiin ja tulkintaan. Jokainen katsoja tulkitsee kuvia omista lähtökohdistaan, elämänhistoriastaan ja terveydentilastaan käsin. Muistisairas ihminen tulkitsee kuvia sairauden muuttamasta näkökulmasta. Tällöin kysymykseen nousevat myös erilaiset hahmottamiseen ja sairaudenkuvaan liittyvät kysymykset. Muistisairaus on vaiheittain etenevä sairaus, jonka jokaiseen vaiheeseen liittyy omat erityispiirteensä. Seuraavissa luvuissa käsitellän selkokuvan ja muistelun käsitteitä, sillä ne ovat keskeisiä ja huomionarvoisia käsitteitä muistisairaille vanhuksille tarkoitettua valokuvamateriaalia työstettäessä.

3.3.1 Selkokuvat

Selkokuvan käsitteeseen tutustuminen ja sen määrittelemisen nousevat ajankohtaisiksi muistisairalle ikäihmiselle tarkoitettua valokuvia sisältävästä virikemateriaalista puhuttaessa. Mikä selkokuva on ja mikä tekee valokuvasta selkokuvan?

Yksittäistä valokuvaa katsottaessa on vaikea sanoa, onko kyseessä selkokuva. Ruotsin tunnetuimman selkokuvaajan, Erja Lempisen mukaan, valokuvan selkokuvallisuus selviää vasta valokuvan käyttöyhteydestä. Kuvan teksti ja taitto ratkaisevat valokuvan ymmärrettävyyden sitä julkaistaessa. Monet selkovalokuvista voisivatkin olla missä tahansa sanomalehden sivulla. Tavalliset kuvat eivät aina eroa suuresti selkokuvista. (Teräväinen 2010.)

Selkokuvien ottamisessa on muutamia perussääntöjä. Kuvasta välittyvän tarinan on oltava yksinkertainen ja mahdollisia lukijaa häiritseviä sivujuonia tulee välttää. Selkokuvien on nimensä mukaan oltava myös selkeitä. Kuvaajan on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä hän haluaa kertoa ja yrittävä parhaansa mukaan selkeyttää aihetta mahdollisimman pitkälle. Huolellinen kuvausympäristöön tutustuminen ennen kuvaushetkeä edesauttaa tätä prosessia. Kuvaustilanteen alussa on syytä etsiä tilasta kaikki mahdollisesti häiritsevät tekijät ja poistaa ne häiritsemästä kuvausjärjestelyjä. Epämääräiset esineet on siivottava pois niin, ettei nurkkiin jää lojumaan ylimääräisiä tavaroita tai materiaaleja. Spontaaniudelle tulee jättää tilaa huolimatta siitä, että tilanteet suunnitellaan ja järjestellään etukäteen. (Teräväinen 2010.)

Väärintulkittamisen vaaran välttämiseksi on tärkeää, ettei kuvissa ole liian vaikeaa symboliikkaa. Selkokuvaajan tulee olla tietoinen siitä, kenelle hän ottaa kuvia. Kuvan vastaanottaja voi vaihdella esimerkiksi maahanmuuttajan, vanhuksen tai vaikka kehitysvammaisen ihmisen välillä. Selkokuvaajan tulee eläytyä kohderyhmäänsä ja ikään kuin laittaa päähänsä ”selkosilmät” nähdäkseen tehdä töitä. Hänen on oltava työskentelyssään tarkka ja myös ottaa huomioon asioita tavallista enemmän. Päätäväisyys ja avoimuus sekä selkeä kuvausohjeiden antaminen on tärkeää. (Teräväinen 2010.)

”Valokuva on monitulkintaisempi kuin teksti, joten kuvasta puhuminen on usein hankalaa. Vaikka selkokuva keskittyy kuvaamaan vain yhtä asiaa kerrallaan, on jokaisessa kuvassa silti runsaasti avoimia merkityksiä, jotka katsoja tulkitsee omien kokemusten perusteella. On vaikea sanoa, mikä kuvassa saa aikaan sen ymmärtämisen. Kuvaajat oppivat työnsä käytännön kautta ja tietävät intuitiivisesti, mikä toimii ja mikä ei.” (Teräväinen 2010.)

3.3.2 Muistelu

Muistelu on viime vuosien aikana ollut suosittu teema hoitotyössä. Hoitokoteihin perustetut erilaiset muisteluryhmät ovat tuottaneet hyviä tuloksia ja muistelun on todettu olevan muistisairaiden hoidossa yksi monimuotoisimmista ja hedelmällisimmistä toimintamuodoista. Muistelu kuuluu olennaisena osana ihmisyyteen ja sen kautta käsitellyt muistot vahvistavat mielikuvaa elämän merkityksellisyydestä ja oman elämän keskeisistä asioista ja ihmisistä. (Mäki 1998, 103.) Muistisairauksista erityisesti Alzheimerin taudissa lähimuisti on heikentynyt sairauden edetessä. Yleensä muistissa jäljellä olevat muistikuvat ovat sitä tarkempia mitä vanhempia ne ovat. Sairauden edetessä asioiden aikajärjestys saattaa sekoittua ja muistisairas tarvitseekin apua selkiyttääkseen menneiden tapahtumien kulkua. (Jurvelius 2007, 8.)

Muistisairauteen kuuluu olennaisena osana kognitiivisten taitojen rapautuminen. Tämän vuoksi muistisairaana muistojen käsittelykyky on suuresti vaikeutunut ja hän tarvitsee apua muistojensa työstämiseen ja läpielämiseen. Onkin tärkeää, että muistisairaiden hoitoympäristössä tarjottaisiin

riittävästi sellaisia virikkeitä, jotka antaisivat yksilölle elämisen tuntua tässä ja

nyt. Muistelu tarjoaa tähän erinomaisen työvälineen käytettäväksi osana muistisairaankuntoutusta ja lääkkeetöntä hoitoa. (Mäki 1998, 105–109.)

Muisteluhetken kautta tarjoutuu mahdollisuus onnistumisen elämyksiin ja vanhojen asioiden parissa vietetty tuokio voi auttaa kahta ihmistä löytämään kallisarvoisen yhteyden toisiinsa. Elämän mielekkyydenkokemus lisääntyy, kun muistisairasta kohdellaan yksilöllisellä ja arvostavalla tavalla. Tämä puolestaan vahvistaa ihmisen jäljellä olevia kykyjä nostamalla vireystilaansa ja tuoden motivaatiota arkisen elämän keskelle. Muistelun kautta syntyvä terästäytyminen ylläpitää yksilön taitoja ja vaikuttaa myös omatoimisuuden säilymiseen. Muistelulla on myös hieman erilaisia vaikutuksia riippuen siitä missä vaiheessa henkilön muistisairaus on. Tietty muisteluhetki pyrkii vastaamaan ennen kaikkea muistisairaankuntoutuksen tarpeeseen, hyväksynnän ja itsensä kykeneväksi kokemisen tarpeeseen. Myös vanhat tutut tavarat ja entisten tapojen säilyttäminen lisäävät yksilön turvallisuudentunnetta. (Mäki 1998, 105–109.)

Valokuvat, selkokirjat tai muistelukortit ovat hyviä muistelun apuvälineitä. (Tinell 2001, 98–99.) Kun muistisairaalle annetaan mahdollisuus kertoa menneestä elämästään esimerkiksi erilaisten apuvälineiden kautta, hänen arvokkuudentunteensa kasvaa ja myös yksilön itsetunto kohenee. (Hohenthal-Antin 2013, 25.)

4 ILONA-VIRIKEOHJELMISTO

Seuraavissa luvuissa esittelen opinnäytetyöni kannalta keskeisen tekijän, Ilona-virikeohjelmiston. Ensimmäisessä luvussa kuvailen Ilona-ohjelmiston monivaiheisen kehityshistorian sekä hankkeet, joissa ohjelmisto on testattu. Tämän jälkeen siirryn esittelemään ohjelmiston sisältöä muun muassa erilaisten havainnollistavien kuvien kautta. Lopuksi käsittelem ohjelmiston tavoitteita ja käyttötarkoitusta. Lukujen sisältämä informaatio perustuu Outi Mäen haastatteluun ja hänen kirjoittamiinsa artikkeleihin.

4.1 Ilonan kehityshistoria

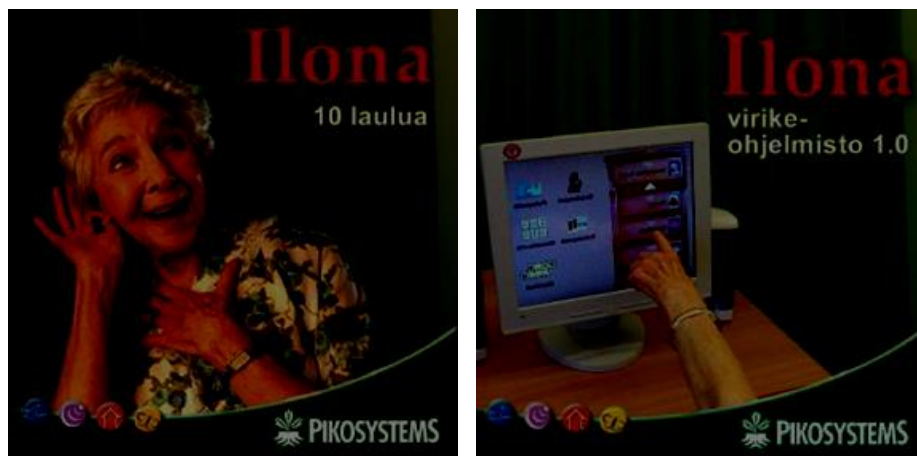
Ilona-virikeohjelmisto perustuu kasvatustieteiden maisteri, askarteluohjaaja, Outi Mäen vuodesta 1987 alkaen eri hankkeissa kehittämiin vanhusten ja muistisairaiden virikemateriaaleihin sekä niiden käytöstä kertyneisiin kokemuksiin. Matka nykyisen ohjelmiston syntymiseen on ollut pitkä ja monivaiheinen. Seuraavassa kerrotaan matkan tärkeimmät välietapit.

Sopimusvuorisäätiön viriketoiminnan kehittämisprojektissa kehitettiin Suomen ensimmäiset multimediaohjelmat muistisairaille vuosina 1994–1998. Tämän projektin aikana tuotettiin musiikinkuunteluohjelma Kuva-gramofoni ja kognitiivinen harjoituspelejä Sanaristikot. Ohjelmat kuuluivat maailman ensimmäisiin muistisairaille kehitettyihin multimediaohjelmiin,

joita Outi Mäki oli esittelemässä kansainvälisessä Alzheimer-konferenssissa Edinburghissa. Kuvagramofonin käyttökelpoisuutta testattiin Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen (STAKES) Itsenäisen suoriutumisen yksikössä (ITSE) ja Tampereen terveystieteen laitoksen yhteisessä kansainvälisessä Euroopan Unionin BIOMED2-projektissa 'Technology, Ethics and Dementia' 1997–1999. Tutkimuksessa arvioitiin Kuvagramofonin käyttökelpoisuutta muistisairaiden kuntoutus- ja viriketoimintaan. Arviointi tapahtui kuudessa maassa vuorovaikuttaisesti sekä muistisairaana että hoitajan näkökulmasta. Jokaiseen maahan tehtiin kunkin maan musiikin pohjalta kuvagramofoni. Kuvituksena käytettiin muun muassa vanhoja valokuvia ja postikortteja.

Suomen Akatemian Ikääntymistutkimusohjelma rahoitti kansallisen hankkeen, jossa ohjelmaa kehitettiin edelleen. Kyseinen hanke käsitteli kokonaisuudessaan erilaisia hyvinvointia tukevien teknologiaratkaisujen arviointia ja niiden eettisiä pelisääntöjä. Hanke toimi limittäin "Enabling Technologies for Persons with Dementia"-nimisen Euroopan Unionin -projektin kanssa. Tee-se-itse-Kuvagramofoni-ohjelma rakennettiin ja testattiin neljässä maassa muistisairaille tarkoitetuissa päiväkeskuksissa sekä kotikäytössä ja dementiayksiköissä. Kahden Tampereen ammattikorkeakoulun (TAMK) opiskelijan ohjelmoima Kuvagramofoni-ohjelma mahdollisti käyttäjien lempimusiikin kokoamisen yksilöllisiksi gramofoneiksi. Sohlbergin säätiön apurahan avulla tuotettiin 29 laulua sovitettuna vanhus-ten laulukorkeudelle ja laulutettiin sopiviksi. Tekijöinä oli TAMK:n opettajia ja muita ammattimuusikoita.

FinnMedi Oy teetti Kuvagramofonista markkinointitutkimuksen vuosien 2003 ja 2004 aikana. Tutkimustulokset olivat positiivisia. FinnMedi Oy sai Tekesiltä jatkorahoituksen, jotta löydettäisiin yritys, joka olisi kiinnostunut ohjelman jatkokehittämisestä ja markkinoinnista. Pikosystems Oy palkkasi Outi Mäen tähän tehtävään tuotekehitysasiantuntijaksi. Tämän tuotekehittelyn seurauksena ohjelmistoon lisättiin palapelit, valokuvat ja Memory-kortit. Ohjelmistoa alettiin markkinoida Ilona-nimellä (Kuvat 1 ja 2). Kansainvälinen STT Condigi osti Pikosystems'in liiketoiminnan 2008 ja FinnMedin laatiman työsopimuksen vuoksi Outi Mäki sai koko kehitystyön mukaansa ja omistaa nyt kaikki ohjelmaan liittyvät oikeudet. Ilona-ohjelmaa alettiin muuttaa Internet-pohjaiseksi vuonna 2011 Sohlbergin säätiön apurahalla.



Kuva 1. ja 2. Ilona- CD-romin ja laulu-CD:n kannet.

Ilona-virikeohjelmistoa on lisäksi testattu seuraavissa hankkeissa:

1. TAMK:n Dementiahoidon kehittämishanke (2008–2009). Hankkeessa virikkeellisyys, harraste- ja kulttuuritoiminta, elämyksellisyys sekä teknologiset innovaatiot sidottiin hoito- ja palveluprosessiin. Kosketusnäytöllä käytettävä Ilona- virikeohjelma oli kokeiltavana Koukkuniemen ja Petäjäkodin vanhainkodeissa.
2. TAMK:n, Etelä-Pohjanmaan Terveysteknologian Kehittämiskeskus ry:n (EPTEK) ja Porin Seudun Kehittämiskeskus Oy:n (POSEK) yhteinen Hyvinvointialan Living Lab -hanke (2009–2011).

Hankkeen tavoitteena oli tukea ikääntyneiden ja muistisairaiden vanhusten kotona selviytymistä hyvinvointiteknologian avulla. Hankkeessa keskityttiin tukemaan ikäihmisen turvallisuutta, sosiaalista elämää, elämänlaatua, virikkeisyyttä, toimintakykyä ja itsemääräämisoikeutta. Ilona oli käytössä senioritalossa ja tehostetussa palveluasumisessa, joihin ohjelmisto haluttiin jättää käyttöön myös hankkeen jälkeen.

4.2 Sisältö

Ilona-virikeohjelmisto on erityisesti vanhuksille suunniteltu monipuolinen viriketoimintapaketti. Ohjelmistossa on huomioitu myös dementoituneet käyttäjät. Ohjelmisto on helppokäyttöinen, ja se toimii kosketusnäytöllä. Ilona-ohjelmiston aloituspaketti sisältää grammarin, sanaristikoita, palapelejä, muistipelin ja valokuva-albumin sekä mahdollisuuden muokata ja laajentaa ohjelmia yksilöllisesti ilman ohjelmointitaitoja. Grammar (Kuva 3 ja 4) on niin sanottu elävä laulukirja, joka sisältää suurikokoiset sanat, säestyksen ja esilaulun. Aloituspaketista löytyy vanhoja, tuttuja lauluja

sovitettuna senioriäänialoihin ja tempoon sopivaksi. Grammarin laulujen lisäysohjelma antaa rajattoman mahdollisuuden koostaa käyttäjän omista lempilauluista kokonaisen kirjaston ”eläviä” laulukirjoja. Valokuvaalbumiin (Kuva 4) voi tallentaa kuvia elämän tärkeistä tapahtumista ja rakkaista ihmisistä. Palapeli-ohjelmalla (Kuva 5) ohjelmiston käyttäjä voi rakentaa omista valokuvistaan palapelejä erikokoisina palasina. Mukana on kahdeksan valmiista nostalgista palapeliä. Sanaristikkoa (Kuva 6) on helppo käyttää ja se toimii mukavasti ikäihmisen aivojumppana. Valittavissa on useita eritasoisia ristikoita monipuolisista aiheista. Muistipeli (Kuva 7) sisältää erilaisia vaikeustasoja ja sen kuvat koostuvat tutuista teemoista vuosikymmenten varsilta. (Ilona-virikeohjelmiston esite n.d)

4.2.1 Kuvakatsaus ohjelmiston sisällöstä

Valokuvasin Ilona-virikeohjelmiston opinnäytetyöraporttia varten. Tässä luvussa esittelen ohjelmiston sisältöä esimerkkikuvien ja havainnollistavien kuvatekstien avulla. Mukana on havainnollistavia kuvia ohjelmiston demoversion ja nettiversiön eri osa-alueista. Demoversiota tasokkaampi nettiversio on vielä keskeneräinen, joten kuvia on molemmista versioista.



Kuva 3. Grammar eli toiselta nimeltään ”elävä laulukirja” sisältää lauluja eri aihepiireistä. Laulut on jaoteltu teemoittain, jotka löytyvät erilaisten kuvapainikkeiden takaa. Vasemmalla puolella on valikko, josta pääsee etenemään ohjelmiston eri osioihin. (Kuva: nettiversio)



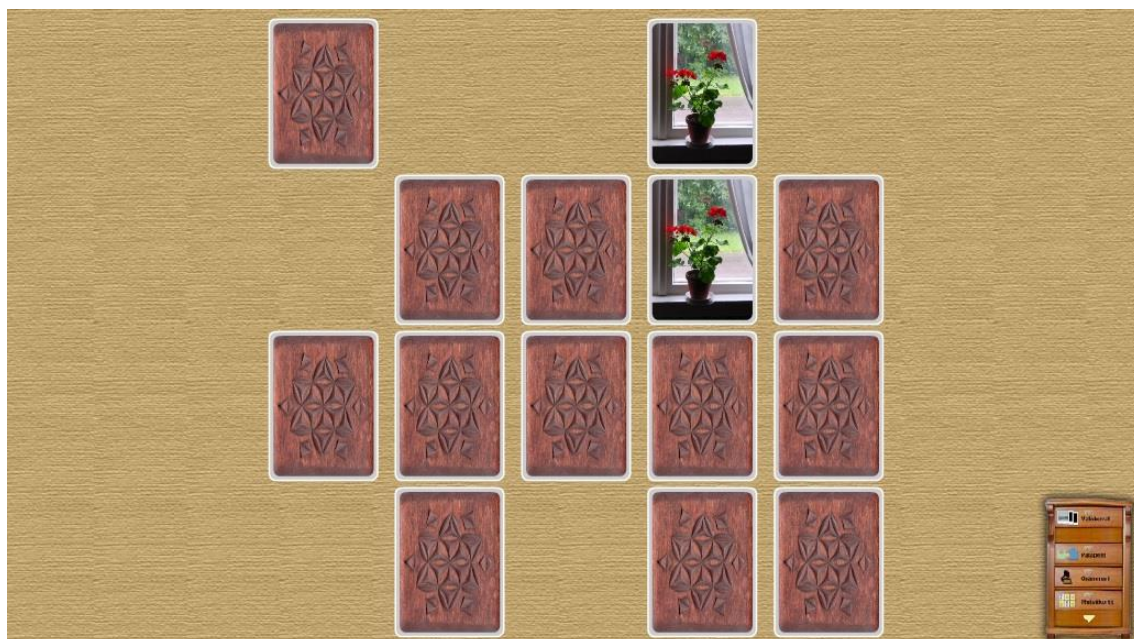
Kuva 4. Esimerkkikuva yhdestä Grammarin sisältämästä laulusta. Grammari sisältää suurikokoisten laulunsanojen lisäksi myös säestyksen ja esilaulun. (Kuva : nettiversio)



Kuva 5. Esimerkkikuva yhdestä valokuvapohjaisesta palapelistä. Käyttäjä voi valita palapelin vaikeustason palojen määrän mukaan. Valittavissa on kahdenkymmentä, kahdenkymmenen ja kolmenkymmenen palan palapelit. (Kuva : demoversio)



Kuva 6. Esimerkkikuva Valokuva-albumin sisältämistä valokuvista kuvateksteineen. Albumin kuvia pystyy selaamaan helposti nuolinäppäimien avulla. Oikeassa alakulmassa on lipasto-kuvake, jonka kautta pääsee takaisin päävalikkoon. (Kuva : nettiversio)



Kuva 7. Muistipeli on helppokäyttöinen ja viihdyttävä. Sen kuvat koostuvat tutuista teemoista vuosikymmenten varrelta. Myös muistipelissä on valittavissa erilaisia vaikeustasoja käyttäjän toiveiden mukaisesti. (Kuva : nettiversio)



Kuva 8. Ilona-ohjelmiston Sanaristikon koostumus on selkeä ja yksinkertainen. Vasemmalla puolella käyttäjä näkee arvuuteltavan sanan kuvana. Oikealla puolella on varsinainen ristikko, johon kerätään sopivia kirjaimia alareunan palkista. Ristikoiden aihepiireinä on tuttuja arkisia teemoja, jotka on havainnollistettu kuvilla. (Kuva : demoversio)

4.3 Tarkoitus ja tavoitteet

Virikeohjelmisto soveltuu mainiosti palvelutaloihin, vanhainkoteihin, toimintakeskuksiin sekä yksityiskoteihin. Sen tavoitteena on tarjota erilaisia virikkeitä mukavaan yhteiseen tekemiseen vanhusten kanssa. Ohjelmisto toimii apuvälineenä ja keskustelun pohjana hoitohenkilökunnalle, vapaaehtoisille ja vanhusten omaisille. Ohjelmiston sisältämien tuttujen laulujen ja valokuvien on tarkoitus nostaa esiin muistoja ja erilaisia tunnelmia menneiltä ajoilta. (Ilona-virikeohjelmiston esite n.d.)

Ohjelmisto soveltuu myös vaikeasti dementoituneille ja puhekykynsä kadottaneille henkilöille, joita voidaan innostaa esimerkiksi katselemaan valokuvia ja kuuntelemaan mielimusiikkiaan. Fyysisesti hyväkuntoiset ikäihmiset voivat hyödyntää ohjelmiston musiikkiosuuksia esimerkiksi tanssin ja karaoken keinoin. Ohjelmiston muisti- ja palapelien sekä sanaristikoiden avulla voidaan ylläpitää asukkaiden kognitiivisia toimintoja. (Månsson, Hurnasti & Topo 2008, 117–118.)

Ilona-virikeohjelmiston tarkoituksena on toimia väsymättömänä virikeohjaajana ja vastalääkkeenä apatialle. Sen toiminta perustuu monivuotiseen suomalaiseen ja kansainväliseen kehitystyöhön yhdessä alan ammattilaisten, ikääntyvien ja muistisairautta sairastavien ihmisten kanssa. Tavoitteena on luoda merkityksellistä ja kiinnostavaa ajanvietettä esimerkiksi laitoshoidossa olevalle asiakkaalle. Ohjelmisto virittää vuorovaikutusta sekä muistisairaana ja hoitajan että kahden muistisairaana välille tarjoten käyttäjälleen onnistumisen elämyksiä ja mielihyvää. Ilona toimii myös tukena

keskustelun virittelemisessä ja tarjoaa käyttäjälleen mahdollisuuden ilmaista mielipiteitään ja kiinnostuksenkohteitaan. Ilona-ohjelmiston avulla monet vuosien takaiset muistot voidaan nostaa esiin rohkaisevassa ja positiivisessa ilmapiirissä. (Ilona-virikeohjelmiston esite n.d.)

Virikeohjelmisto tarjoaa hyötyjä niin työntekijöille kuin omaisillekin. Ohjelmisto valjastaa vapaaehtoistyöntekijöiden ja harjoittelijoiden pieninkin työpanoksen hyödylliseen ja terapeuttiseen käyttöön. Se tarjoaa työntekijöille mielekkään toimintafoorumin irrottaen työntekijät ja asukkaat perinteisestä hoitajien ja potilaan rooleista tarjoten mahdollisuuksia aikuisten väliselle vuorovaikutukselle. Ilona-virikeohjelmisto rohkaisee ja opettaa työntekijöitä tutustumaan asukkaisiin entistä paremmin mielekkään toiminnan kautta. Ilona-virikeohjelmiston avulla työntekijä voi myös hankkia arvokasta tietoa vanhuksen aistien ja kognitiivisten kykyjen tasosta. Ohjelmistoa käytetään koskettamalla näyttöä joko sormella tai tikulla. Käyttötapo soveltuu erityisen hyvin muistisairaalle, sillä tutkimusten mukaan mieleisen asian osoittaminen on kyky, joka säilyy myös henkilöllä jonka muistisairaus on edennyt pitkälle. Helppokäyttöinen ohjelmisto vaatii hoitajalta vain tavanomaiset tietokoneenkäyttötaidot. (Ilona-virikeohjelmiston esite n.d.)

5 VALOKUVAMATERIAALIN TOTEUTTAMISPROSESSI

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tuottaa Ilona-virikeohjelmistoon valokuvamateriaalia käytettäväksi monipuolisesti ohjelmiston eri osioissa. Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden toteutus oli pitkä ja monivaiheinen prosessi, joka käynnistyi tammikuussa 2013. Prosessi piti sisällään suunnittelutapaamisia, varsinaisia kuvauspäiviä, kuvien tarkastelua ja sopivien kuvien valikoimista, kuvankäsittelyä sekä kuvien valintaprosessiin, kuvamateriaalin hinnoitteluun ja käyttöoikeuksiin liittyviä tekijöitä. Seuraavassa esittelen tuotetun kuvamateriaalin kannalta tärkeät tavoitteet, kuvauspaikan, kuvauskohteet sekä toteuttamisprosessin eri vaiheet (Taulukko 1).

5.1 Kuvamateriaalin tavoitteet

Ilona-virikeohjelmisto on erityisesti muistisairaille vanhuksille kehitetty virikemateriaalipaketti, joten myös sen sisältämän kuvamateriaalin tulee olla kyseiselle kohderyhmälle soveltuvaa. Toiminnan lähtökohtana oli tuottaa valokuvamateriaalia, mikä soveltuisi muistisairaille ikäihmisille ja olisi ominaisuuksiltaan ja sisällöltään mielenkiintoista ja toimivaa. Oma työprosessini tulisi olemaan materiaalin suunnittelu- ja toteuttamisprosessi Ilona-virikeohjelmiston tarpeet huomioiden ja tämän prosessin raportointi opinnäytetyöraportiksi. Työprosessini oli myös jo olemassa olevan ohjelmiston tuotekehitystehtävä, jonka pyrkimyksenä oli kehittää Ilona-virikeohjelmistoa sen sisältämän valokuvamateriaalin osalta.

”Käyttäjien aidosti arvostamia laitteita ja palveluita voidaan jalostaa, kun tunnetaan ketkä tarkemmin ottaen tulevat tuotetta käyttämään, mihin, miksi, missä käyttöyhteydessä ja minkälaisessa ympäristössä. Vasta tältä pohjalta tiedetään mikä on sellaista uutta, jota tuotekehityksessä kannattaa pyrkiä luomaan.” (Hyysalo 2009, 18.)

Kyseessä on yksityishenkilön toimesta tuotettu tilaustyö, joka pyrkii vastaamaan tilaajan toiveisiin ja tarpeisiin. Kuvamateriaalin tilaaja antoi minulle vapauden toteuttaa materiaalin tuottamisen parhaaksi katsomallani tavalla, mutta kuitenkin niin, että tuotetun materiaalin punaisena lankana olisi näkökulma muistisairaana ikäihmisen tarpeista ja elämää voimaannuttavista tekijöistä. Tarkan aiherajauksen puuttuminen oli yhtä aikaa sekä haasteellista että innostavaa. Tilaajan antamat vapaudet toivat mukanaan myös vastuun suunnitella materiaalisältö ja valokuvakokonaisuus joka miellyttää työni tilaajaa ja Ilona-ohjelmiston käyttäjäryhmää.

5.2 Prosessin vaiheet

Yrittäjäkurssille osallistunut ystäväni oli tutustunut muistisairaiden vanhusten virikeohjelmiston parissa työskennelleeseen Outi Mäkeen ja kuulut hänen etsivän valokuvaajaa tuottamaan valokuvamateriaalia Ilona-virikeohjelmistoon. Innostuin ajatuksesta tuottaa opinnäytetyönäni kuvamateriaalia kyseiseen virikeohjelmistoon. Valokuvaus oli myös minua kiinnostava ja minulle tuttu menetelmä, jota olin käyttänyt ohjaustoiminnan opinnoissa muun muassa pääaineprojektissa ja yksittäisissä kursseissa. Olin pohtinut erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa opinnäytetyöni keskittyen valokuvatyöskentelyyn ja valokuvamateriaalin tuottamiseen. Koin luontevana jatkaa valokuvan kanssa työskentelyä ja yhdistää se syventävän harjoittelujaksoksi aikana tutuksi tulleeseen kohderyhmään.

5.2.1 Suunnittelu

Otin yhteyttä Mäkeen ja kerroin hänelle opinnäytetyöhön ja mahdolliseen yhteistyöhön liittyvistä ajatuksistani. Keväällä 2013 alkunsa saanut prosessi käynnistyi ensimmäisellä tapaamisella Outi Mäen kanssa helmikuussa 2013. Tapasin Mäkeä suunnittelupalaverin ja aineistonkeruun merkeissä kahdesti. Näissä tapaamisissa kerroimme vastavuoroisesti omista tarpeistamme ja toiveistamme tulevaan yhteistyöhön liittyen. Olimme yhteydessä myös sähköpostitse prosessin eri vaiheissa. Tämän sähköpostiviestittelyn kautta sain Mäeltä tärkeää tietoa Ilona-virikeohjelmistosta, sen kehityshistoriasta, sisällöstä ja tavoitteista.

Prosessin alkuvaiheessa kävimme läpi erilaisia mahdollisuuksia Ilona-virikeohjelmistoon tuotettavasta materiaalisällöstä. Mäki esitteli minulle Ilona-ohjelmistoa ja kertoi sen olevan kuvamateriaalisällöltään monelta osin puutteellinen. Hän kertoi mahdollisuuksista esimerkiksi sanaristikoiden kuvittamiseen, näytönsäästäjien ja erilaisten valokuvallisten teema-

kansioiden tuottamiseen. Varsinaista kuva-aihetta ei rajattu tarkasti, joten sain lähteä vapaasti suunnittelemaan erilaisia mahdollisuuksia tuottamani kuvamateriaalin teemaksi. Pääasia, että tarkoitukseen sopivaa kuvamateriaalia syntyi osaksi Ilona-virikeohjelmistoa.

Lähdin suunnittelemaan erilaisia teemoja luovasti enkä rajannut alussa mitään aihepiirejä pois. Koska Ilona-virikeohjelmistoon tarvittavan materiaalin määrä oli suuri ja tarvittavien kuvien aihepiiriä ei tarkasti määritelty, oli teeman ideointi haasteellista. Alussa ideanani oli kuvata Tampereella keskeisiä paikkoja, luontoa ja lähipiirissäni olevia lapsia. Pohdin myös mahdollisuutta erilaisten asumisen teemojen, kuten keittiötarvikkeiden ja kodin tavaroiden kuvaamiseen. Pyrin löytämään kuvausaiheiksi mahdollisimman laajasti kyseessä olevaa kohderyhmää koskettavia teemoja, jotka voisivat kiinnostaa Ilona-virikeohjelmiston käyttäjäryhmää. Tällöin ainakin tamperelaisuuteen liittyvät teemat rajautuivat pois, sillä ohjelmistoa tulnaisiin todennäköisesti markkinoimaan myös Tampereen ulkopuolelle.

Pohdin millaiset asiat mahdollisesti koskettavat muistisairaiden ikäihmisten elämää, heidän menneisyyttään muodostaen sillan heidän nykyiseen elämänvaiheeseensa ja herättäisi heissä muistoja menneisiin aikoihin. Huomasin, että mielessäni pyörivät aihepiirit sivusivat enemmän tai vähemmän muistelun teemaa, jonka näin myös ajankohtaiseksi teemaksi muistisairaiden ikäihmisten kohdalla. Etsin erilaisten teemojen joukosta yhdistävää tekijää, joka yhdistäisi alustavat ideat selkeäksi kokonaisuudeksi. Ilona-virikeohjelmisto tosin sisältää hyvin monenlaisia osioita, jolloin tuotetun kuvamateriaalin ei välttämättä tarvitse muodostaa selvärajaista kokonaisuutta, sillä kuvia voidaan käyttää monipuolisesti ohjelmiston eri osioissa. Halusin kuitenkin selkiyttää omaa työskentelyäni rajaamalla aihepiiriä niin, että kuville muodostuu yhteneväinen teema.

Muistisairaahan hoitaminen ilman muistelun käyttöä voidaan rinnastaa siihen, miltä tanssiminen tuntuisi ilman musiikkia. Toiminta olisi silloin vain väkinäisten liikesarjojen toistamista, keinotekoista ja tylsää. Muistelun keinoin voidaan lisätä muistisairaahan elämänlaatua merkittävästi ja auttaa häntä saavuttamaan onnistumisenkokemuksia, itsearvostuksen tunteita ja mielihyvää. (Mäki 1998, 121.)

Oivalsin muistelun olevan tärkeä ja voimaannuttava osa ikäihmisten elämää. Koukkuniemen vanhainkodin muistisairaiden osastolla toteutuneen syventävän harjoittelujakson aikana olin ymmärtänyt, että juuri muistoja herättävien aihealueiden käsitteleminen palveli asiakasryhmän tarpeita. Muistojen käsitteleminen erilaisten laulujen, valokuvien ja luettujen kertomusten kautta oli antoisa osa viriketoiminnanohjausta. Päätin ottaa kuvien tuottamisen lähtökohdaksi aihepiirinä muistot ja entisajan arkielämän, sillä tiesin niiden koskettavan muistisairaahan vanhuksen elämänkokemuksia. Tämän seurauksena luontevaksi kuvauspaikaksi valikoitui Lempäälässä sijaitseva Kuokkalan museoraitti, joka oli sijainniltaan ja materiaalisällöltään tarkoitukseen sopiva. Tarkoituksenani oli myös mahdollisesti jatkaa valokuvien kuvaamista muissa kohteissa Museoraitin kuvauspäivien jälkeen. Päädyin kuitenkin prosessin edetessä lopulta rajaamaan kuvausai-

heet museoraitin teemoihin, jotta työmäärä ei paisuisi liian suureksi ja opinnäytetyöni pysyisi sille asetettujen tavoitteiden rajoissa.

5.2.2 Kuvausympäristö

Kuokkalan museoraitti sijaitsee Pirkanmaalla Lempäälän kunnassa Tampereen lähistöllä. Museoalue koostuu eri aihepiireihin jaotelluista museorakennuksista ja -huoneista jotka kuvaavat 1900-luvun alkupuolen elämää Suomessa. Alueelta löytyy kauppa-, paja-, suutari-, kampaamo- ja parturimuseo, sekä sotaveteraanien perinnekammari. Aihepiireinä painottuu eri ammattikuntien toiminta aikalaiskuvauksena sekä sotaveteraanien sota-ajan arkeen liittyvä esineistö. Opinnäytetyöhön tuotettu kuvamateriaali on aihepiireiltään lähinnä kauppamuseon, kampaamo- ja parturimuseon sekä suutarimuseon esineistöihin liittyvää, sillä nämä aihepiirit sivuavat menneen ajan arkea laajasti ja ovat näin ollen käyttökelpoisia monipuoliseen käyttöön kyseiselle kohderyhmälle.

5.2.2.1 Kuvauskohteet

Idyllinen Museoraitin Kauppamuseo (Kuva 9) sijaitsee alun perin kauppataarkoituksiin rakennetussa kiinteistössä. Historiankirjojen mukaan viimeiset 60 vuotta kauppaa isännöinyt kauppias Aleksanteri Eskola lopetti liiketoiminnan kiinteistössä vuonna 1974, ollessaan 90 vuoden ikäinen. Kauppapuodin tavarat ovat peräisin vuosilta 1930–50. Valikoimista löytyy entisajan kauppa- ja elintarvikkeita. (Kuokkalan museoraitti 2013.)



Kuva 9. Kuokkalan museoraitin Kauppamuseo.

Puodin hyllyiltä löytyy muun muassa siirtomaatavaroita, irtokahvia, kahvinvastiketta ja sikuria. Lisäksi kaupan valikoimassa on runsaasti paperikankaasta valmistettuja asusteita, laukkuja ja kasseja sekä muita sota-ajan korviketuotteita. Kaupan takahuoneesta voi löytää muun muassa petrolin jakolaitoksen, sillitynnyrin, lihamyllyn sekä hevosenkenkiä. (Kuokkalan museoraitti 2013.)



Kuva 10. Kampaamo- ja Parturimuseo sekä Suutarimuseo.

Kampaamo- ja parturimuseo (Kuva 10) sijaitsee sepän entisessä asunnossa, jossa esitellään kampaajan ja parturin työvälineitä. Parturipuolen erikoisuutena on kaksiletkuinen fön-laite, joka mahdollisti kahden asiakkaan samanaikaisen palvelemisen. Suutarimuseossa on mahdollista tutustua suutarin työskentelytilaan sekä erilaisiin koneisiin ja työvälineisiin. (Kuokkalan museoraitti 2013.)

5.2.3 Kuvauspäivät

Kuokkalan Museoraitin yhteyshenkilö kulttuurikoordinaattori Talvikki Torppa innostui kuvausaikeistani ja otti ideani mielenkiinnolla vastaan. Sovin hänen kanssaan sopivista kuvauspäivistä, niiden sisällöstä ja ajankohdasta. Valokuvat kuvattiin digitaalisella Canon EOS1100D järjestelmäkameralla, josta kuvia oli helppo tarkastella jo varsinaisessa kuvaustilanteessa.

Varsinaisia kuvauspäiviä oli kaksi ja ne sijoittuivat vuoden 2013 huhti- ja toukokuulle. Kuvaustyöskentely tapahtui aamu- ja iltapäiväaikaan Museoraitin kahdessa rakennuksessa museon ollessa suljettuna. Ensimmäisenä kuvauspäivänä pääsin kuvaamaan ainoastaan Museoraitin Kauppapuotiin. Tutustuin kuvausympäristöön ja päätin lähteä rohkeasti kuvaamaan aihepiiriin sopivia kuvia tehdäkseen lopullisen laadullisen ja määrällisen kuvausrajauksen vasta myöhemmin. Ensimmäisenä päivänä keskityin kuvaamaan esineistöä hyllyissä valmiina olevina asetelmina. Rajasin kuviin kiinnostavia esineitä ja yksityiskohtia, joiden arvelin olevan keskeisiä myös Ilonavirikeohjelmiston kohderyhmänä oleville asiakkaille.

Toisena kuvauspäivänä pääsin kuvaamaan kauppapuodin lisäksi myös kampaamo- ja parturimuseon sekä suutarimuseon esineistöä. Olin tullut ensimmäisen kuvauspäivän jälkeen siihen tulokseen, että minun tulisi selkiyttää kuvia, jotta voisin pitäytyä asiakaslähtöisessä työskentelytyylissä. Oman kokemukseni mukaan valokuvaajana on helppo unohtua sommittelemaan kuvia visuaalisesti taidekuvamaisiksi kokonaisuuksiksi niin, että asiakaslähtöinen työote unohtuu. Pidin mielessä selkokuvan periaatteen ja pyrin entistä asiakaslähtöisempään työskentelyyn. Tarkoitukseni oli ku-

vata juurikin muistisairaiden vanhusten virikemateriaaliin sopivia kuvia taidekuvien sijaan.

Toisena kuvauspäivänä minulla oli mukana vaaleita taustapapereita, joiden arvelin tuovan kuviin yhtenevyyttä ja selkeyttä. Tarkoitukseni oli nostaa esineistöä kuvattavaksi paperialustalle. Sain myös lainata museoraitilla ollutta vanerista kuvausalustaa, joka toimi apuna rajaamassa pois kuvauskohteiden taustalta mahdolliset hahmottamista häiritsevät tekijät. Kuvausalusta oli loivan puolikaaren muotoinen vaalea ramppimainen rakenne, joka toi kuviin yhteneväisen taustaseinämän ja pohja-alustan. Sommittelin jokaisen esineen kuva-alustalle tasapainoiseksi ja esteettiseksi asetelmaksi. Kuvasin esineitä sekä yksittäin että ryhminä. Ryhmittelin esineitä alustalle teemoittain ja yhdistelin myös erilaisia aihepiirejä toisiinsa kuvasommitelmia varten. Kokeilin välillä käyttää kuvaamisessa apuna kamerajalustaa, mutta totesin sen hidastavan työskentelyä ja häiritsevän kuvaustapaa, johon olin tottunut. Totesin kuvien tuottamisen helpommaksi ja luontevammaksi ilman jalustaa.

Kuvauspäivät olivat säätilaltaan valoisia kevätpäiviä. Kuvat otettiin aamu- ja iltapäiväaikaan, joten niiden valaistuksena toiminut päivänvalo riitti tuomaan kuviin tarvittavan valon. Pyrin välttämään salaman käyttöä kuvaessa, sillä olin todennut salaman tekevän kuvista ylivalottuneita ja esteettisesti teennäisiä. Kuvia otettiin kauppapuodissa, sen takana olevassa neuvottelutilassa, parturimuseossa sekä suutarimuseon tiloissa. Työskentelypiste pyrittiin kokoamaan mahdollisimman lähelle rakennusten ikkunoita, jotta päivänvalon määrä olisi ihanteellinen. Koska päivänvalon määrä oli runsas ja valaistus kuvaukseen sopiva, ei lisävalaistusta tarvinnut miettiä.

5.2.4 Kuvien valintaprosessi

Kahden kuvauspäivän jälkeen olin tyytyväinen siihen saakka tuottamaani kuvamateriaaliin enkä nähnyt enää tarpeellisena jatkaa valokuvaamista Museoraitilla eikä muissakaan kohteissa. Seuraavana oli edessä virikeohjelmistoon soveltuvien kuvien valitseminen kuvauspäivien aikana syntyneen kuvamateriaalin joukosta. Satojen kuvien joukosta lopulliseen tuotokseen valikoitui 50 valokuvaa, jotka valittiin yhteistyössä työn tilaajan ja tuottajan kesken. Tässä kohden raporttia esittelen muutamia esimerkkejä kuvista, jotka eivät päätyneet osaksi materiaalia. Mukaan on liitetty myös perusteet sille miksi kyseiset kuvat on rajattu materiaalista pois.



Kuva 11. Kauppapuodin nurkassa oleva kakluuniuuni ja sen edustalle ripustettu juliste.
Kuva 12. Kauppapuodin sivupöydän Vichy-lasipullot.



Kuva 13. Siirappipurkki Kauppapuodin hyllyllä.

Kuvassa 11 olevan sinipohjaisen julisteen hahmottaminen olisi ollut todennäköisesti haastava muistisairaalle, joka saattaisi tulkita julisteen omittuiseksi aukoksi seinässä ymmärtämättä mistä kuvassa on kyse. Kyseinen kuva rajautui pois kuvasarjasta, sillä se oli sekava ja työn tilaaja arveli sen olevan liian haastava muistisairaalle katsojalle. Toisessa esimerkkikuvassa oli vanhoja Vichy-lasipulloja (Kuva 12). Kuva rajautui pois kuvasarjasta, koska kuvan asettelu oli huono muistisairaahan hahmottamiskykyä ajatellen. Tausta oli häiritsevä ja pullot olivat huonosti esillä. Etikettien tekstit eivät näkyneet tarpeeksi. Etualalla oli häiritseviä varjoja ja kuva oli liian hämärä

ja vaikeaselkoinen muistisairaalle katsojalle. Myös Kauppapuodin siirappipurkki (Kuva 13) rajautui pois kuvasarjasta taustan häiritsevyyden vuoksi. Siirappipurkki olisi päässyt paremmin oikeuksiinsa vaalealla kuvaus-
lustalla kuvattuna ilman että taustalle on aseteltu muita tavaroita.

5.2.5 Kuvankäsittely ja muokkaus

Käsittelin tuotukseen valikoidut kuvat Photoscape-kuvankäsittelyohjelmalla. Photoscape on internetistä ilmaiseksi ladattavissa oleva laadukas kuvankäsittelyohjelma, joka mahdollistaa kuvien monipuolisen käsittelyn sen sisältämien hyvien editointimahdollisuuksien vuoksi. Tämän korkealaatuisen ilmaisohjelmiston toimivuus on samaa luokkaa kuin kaupallisilla ohjelmistoilla. Ohjelmiston ominaisuuksia ovat muun muassa kuvaeditori, kuvien pilkkominen, kuvien yhdistäminen ja kuvien katselu. Valitsin Photoscapen-kuvankäsittelyohjelmaksi opinnäytetyöhöni, sillä se oli minulle entuudestaan tuttu ohjelma. Olen käyttänyt kyseistä kuvankäsittelyohjelmaa jo useiden vuosien ajan ja saanut sen käytöstä positiivisia kokemuksia sekä hyvälaatuisia tuloksia.

Photoscape-ohjelman lisäksi minulla oli käytössäni myös Paint-kuvankäsittelyohjelma, jonka avulla kokosin pinnakkaiskartan (Kuva 22) lopulliseen versioon valikoiduista valokuvista. Valmiit, käsitellyt valokuvat täytyi pienentää ja koota selkeäksi pinnakkaiskartaksi, josta kuvasarjan kokonaisuuden pystyi helposti hahmottamaan. Pinnakkaiskartan kokoaminen auttoi minua jäsentämään kuvaprosessia sekä hahmottamaan kuvia yhdistäviä tekijöitä aiempaa selvemmin.

Muokkasin kuvien väri- ja kirkkausarvoja tarkoitukseen sopiviksi. Kuvat olivat valmiiksi melko hyvälaatuisia väri- ja kirkkausarvoiltaan, joten muokkaaminen painottui hienosäätöön. Ilona-virikeohjelmistoon myytävät kuvat tulitaisiin luovuttamaan mahdollisimman suurikokoisina ja mahdollisimman suurella resoluutiolla. Opinnäytetyöraportin yhteyteen liitetyt kuvat on pienennetty alkuperäiskokoa pienemmiksi kuvien tarkastelun helpottamiseksi. Jotkut kuvista täytyi rajata uudelleen, jotta mahdolliset muistisairaana katsojan hahmottamista häiritsevät tekijät lieventyivät tai poistui-
vat kokonaan. Tällaisia korjauksia olivat esimerkiksi kuvissa esiintyneet häiritsevät numerosarjat, hämmentävät kuvakulmat tai epätarkat yksityiskohdat. Seuraavassa esittelen kaksi esimerkkiä (Kuvat 14 a & b sekä 15 a & b) valokuvista, joita korjasin.



Kuva 14 a. Muokkaamaton versio.



Kuva 14 b. Muokattu versio.



Kuva 15 a. Muokkaamaton versio.



Kuva 15 b. Muokattu versio.

Suutarin välineistöä esittelevän kuvan (Kuva 14 a) keskellä olevassa työkalussa oli muistisairaahan hahmotusta häiritsevä numerosarja. Kuva oli kuitenkin asettelultaan onnistunut ja teemaltaan kiinnostava, joten sen muokkaaminen oli siksi aiheellista. Häiritsevä numerosarja häivytettiin pois (Kuva 14 b). Myös kuvan kirkkaus- ja väriarvoja korjattiin hieman. Toisessa esimerkkikuvassa (Kuva 15 a) on puisia pyykkilautoja. Kuvan sommittelu näytti melko sekavalta ja tummien taustalla näkyvien talikoiden arveltiin häiritsevän hahmottamista. Kuvan vasemmasta reunasta rajattiin pois talikot, sillä ne nähtiin muistisairaahan katsojan hahmottamista häiritsevinä tekijöinä. Talikot rajattiin pois (Kuva 15 b) jonka jälkeen kuvan pyykkilaudat pääsivät paremmin esille ja kuvakokonaisuudesta tuli selkeämpi. Myös kuvan kirkkaus ja väriarvoja säädettiin alkuperäisestä.

5.2.6 Työskentelyprosessin aikataulusuunnitelman toteutuminen

Tammikuussa 2013 alkanut opinnäytetyöprosessi (Taulukko 1) saatiin päätökseen tammikuussa 2014. Kolmetoista kuukautta kestänyt prosessi venyi suunnitellusta kolme kuukautta, sillä en aiemmista suunnitelmistani poiketen pystynyt työstämään työtä eteenpäin kesän 2013 aikana. Työskentelyssä oli tauko kesä-, heinä-, ja elokuun ajan. Opinnäytetyön toiminnallinen osuus toteutui keväällä 2013. Opinnäytetyöraportin kirjoitusosuu- den työstäminen tapahtui pääosin syys-, loka-, ja marraskuun 2013 aikana.

TAULUKKO 1. Toteutunut opinnäytetyöprosessi.

Työskentelykuukausi	Toteutunut työskentelyprosessi
tammikuu 2013	Aiheen hahmottelua, ideointia ja työn suunnittelua
helmikuu 2013	Työn suunnittelua, ensimmäinen tapaaminen Outi Mäen kanssa
maaliskuu 2013	Suunnittelua, lähdemateriaalin kokoamista ja ajatustyötä
huhtikuu 2013	Opinnäytetyön aihe-seminaari, toinen tapaaminen Outi Mäen kanssa, toimintasuunnitelman laatiminen, 1.kuvauspäivä, tuotetun materiaalin tutkimista ja kokonaisuuden suunnittelua
toukokuu 2013	2.kuvauspäivä, kuvamateriaalin tarkastelua, kuvakäsittelyä ja muokkaamista, opinnäytetyöraportin tekstiosuuden suunnittelua
kesäkuu 2013	Tauko työskentelyssä
heinäkuu 2013	Tauko työskentelyssä
elokuu 2013	Tauko työskentelyssä
syyskuu 2013	Opinnäytetyöraportin kirjoittamista, kuvien käsittelyä, tapaaminen Outi Mäen kanssa, lopullisen 50 kpl:n kuvasarjan valitseminen, kuvien muokkaamista
lokakuu 2013	Opinnäytetyön väliseminaari, opinnäytetyöraportin intensiivistä työstämistä
marraskuu 2013	Opinnäytetyöraportin kirjoittamista ja viimeistelyä
joulukuu 2013	Opinnäytetyön esittely loppuseminaarissa, kypsyysnäytteen kirjoittaminen
tammikuu 2014	Työn viimeistely, palautus ja kansitus

6 TUOTETTU KUVAMATERIAALI

Tässä kappaleessa esittelen opinnäytetyönä valmistamani kuvasarjan esimerkkikuvien avulla. Mukana on myös pinnakkaiskartta (Kuva 22), joka sisältää pinnakkaiskuvat kuvasarjan kuvista. Pinnakkaiskartan kuvamateriaalin sisältö on esitelty opinnäytetyön liiteosiossa (Liite 1). Liitteenä on kuvakohtainen tiivistelmä kuvissa olevasta esineistöstä. Kuvien esittelyn jälkeen siirryn käsittelemään kuvien käyttöoikeuksiin ja hinnoitteluun liittyviä asioita. Kuvat tulevat olemaan osana Ilona-virikeohjelmistoa, sen eri osioissa. Päätökset kuvien lopullisesta sijainnista ohjelmistossa tekee valokuvien tilaaja, Outi Mäki. Hänen kirjoittamansa arvion kuvista ja niiden soveltuvuudesta Ilona-virikeohjelmistoon on luettavissa opinnäytetyöni luvusta 7.1.

6.1 Valmis kuvasarja

Valmiiseen kuvasarjaan sisältyy 50 valokuvaa, jotka nimesin Muistelukuvasarjaksi. Seuraavaksi esittelen valmiin kuvasarjan joukosta kuusi esimerkkiä kuvista, jotka soveltuvat muistisairaana vanhuksen virikeohjelmistoon (Kuvat 16–21). Mukana on myös lyhyet perustelut sille, miksi kuvat ovat kyseiseen tarkoitukseen sopivia. Perustelut olen laatinut Outi Mäen kanssa käymieni keskustelujen pohjalta. Tässä luvussa esittelen myös pinnakkaiskartan, joka sisältää pinnakkaiskuvat kuvasarjaan valikoiduista valokuvista. Alkuperäistä kuvapakettia ei sisällytetä kokonaisuudessaan opinnäytetyöraporttiin tekijänoikeussuojan vuoksi. Kuvat toimitetaan työn tarkastajalle erillisellä muistitikulla.



Kuva 16. Pesujauhepakkaukset.



Kuva 17. Kahvinpapujen jauhamiseen käytettyjä kahvimyllyjä.



Kuva 18. Kanamunien läpivalaisulaite.



Kuva 19. Skinnarbyn puunaulatehtaan puunaulapaketti.



Kuva 20. Vanhanaikainen vekkari eli herätyskello.



Kuva 21. Parturimuseon välineistöä, kampoja ja leikkureita.

Kuvien 16–21 esineistön sommittelu on tasapainoista ja selkeää. Kuvat on rajattu onnistuneesti niin että katsojalle syntyy selkeä vaikutelma kuvien sisältämästä informaatiosta. Värimaailma on miellyttävä ja kuvien syvyys-terävyys, tarkkuus ja valaistus ovat hyvät. Kuvissa ei ole hahmottamista häiritseviä yksityiskohtia ja esineistö pääsee oikeuksiinsa sopivan kuva-usalustan ja sommitelman ansiosta. Kuvien teema on mielenkiintoinen ja muisteluun sopiva. Muistelun kannalta olennaiset elementit ovat selkeästi näkyvillä. Kuvien pohjalta on helppo synnyttää keskustelua entisaikojen esineistöstä ja toimintatavoista. Kuvat 16–21 soveltuvat sellaisenaan Ilo-na-ohjelmiston eri osioihin.



Kuva 22. Pinnakkaiskartta. Pinnakkaiskuvat lopulliseen versioon valikoiduista muistelupalokuvista (50 kpl).

6.2 Kuvien käyttöoikeudet ja käyttö

Opinnäytetyön tekijänä ja valokuvamateriaalin tuottajana omistan toistaiseksi kaikki kuviin liittyvät oikeudet. Outi Mäki pyrkii tulevaisuudessa lunnastamaan opinnäytteeseen kuvattuja valokuvia Ilona-virikeohjelmiston käyttöön, kun rahoitus mahdollisen apurahan tai muun tahon kautta järjestyy. Tämä prosessi voi viedä aikaa ja kuvien myynti ja luovutus tapahtuu-kin todennäköisesti vasta opinnäytetyöraportin julkaisemisen jälkeen. Kuvien luovutuksesta ja muista käytännön asioista sovitaan erikseen vasta rahoituksen järjestyttyä.

6.2.1 Kuvien hinnoittelu

Kuvien hinnoittelu oli minulle haastavaa, sillä en ollut aiemmin tuottanut valokuvamateriaalia myyntitarkoituksiin. Lähdin pohtimaan tuotetun kuvamateriaalin hinnoittelukysymystä Suomen freelance-journalistien internetsivulla olevan ohjeistuksen näkökulmasta.

Valokuvaajien hinnoitteluperusteeksi on asetettu joko käytetty aika tai julkaistut kuvat. Kuvauksen lisäksi laskutuksessa on huomioitu esimerkiksi kuvien käsittelyyn, kuvausjärjestelyyn ja matkoihin käytetty aika. Kuvia voidaan laskuttaa myös kuvakohtaisesti asettamalla kuville kuvakohtainen hinta. Tämä menetelmä on yleensä käytössä arkistokuvia myydessä. Journalistiliiton teettämien työmarkkinatutkimusten mukaan kuvien hinnoissa esiintyy vaihtelua niiden käyttötarkoituksen ja median mukaan. Kyseinen periaate on voimassa myös muissa Suomessa toimivissa kuvatoimistoissa.

Ensimmäisen kuvan hinnan on arvioitu asettuvan 140–250 euron välille. Tätä seuraavat kuvat ovat toisinaan halvempia, kun myydään useita kuvia samasta aiheesta. Jos kuvaa käytetään julkaisun kannessa, sen hinta nousee yleensä vähintään 50 prosenttia. (Suomen freelance-journalistit ry 2013.)

Kameratori Oy:n varatoimitusjohtajan, neljä vuotta valokuvausalan yrittäjänä toimineen, Juho Leppäsen alustava arvio yhden kuvan hinnaksi olisi kuvakohtaisesti hinnoiteltuna 50 euroa. Tämä olisi hänen mukaansa jopa hieman alihinnoittelua, mutta kuvamäärän ollessa suuri on kyseinen hinnoittelu Leppäsen mukaan kohtuullista. Edellä mainitut ohjeet ovat arvioita, jotka auttavat hahmottamaan valokuvien hinnoitteluun liittyviä tekijöitä.

Yleensä on tavallista myydä valokuvista asiakkaalle vain joitakin tekijänoikeuksia ilman että asiakas saa täysiä oikeuksia esimerkiksi kuvien kopiointiin. Mitä laajemmat oikeudet asiakas haluaa, sitä korkeampi hinta työstä tulee maksaa. (Suomen freelance-journalistit ry 2013.)

Valokuvahinnoittelu perustuu alan ammattilaisten kokemuksiin ja yhteisesti sovittuihin sääntöihin. Yleensä kuvahinnoittelu arvioidaan tapauskohtaisesti. Mikäli kuvien käyttöoikeudet luovutetaan myynnin yhteydessä ostajalle kokonaan, tällöin myös kuvakohtainen hinta on automaattisesti korkeampi. Opinnäytetyönä tuottamani kuvamateriaalin lopullinen hinnoittelu jää toistaiseksi odottamaan rahoitusasioiden selkiytymistä ja yhteisten kuvakohtaisten sopimusten tekoa.

7 ARVIOINTIA JA POHDINTAA

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu produktin eli tuotoksen lisäksi opinnäytetyöraportti. Raportista käy ilmi mitä, miksi ja miten produkti on tehty, millainen työprosessi on ollut sekä millaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin työssä on päädytty. Opinnäytetyöraportista ilmenee myös miten omaa prosessia, tuotosta ja oppimista on arvioitu. Lukija voi raportin perusteella arvioida, miten opinnäytetyö on onnistunut. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.)

Valokuvamateriaalin tilaaja, Outi Mäki tutustui tuottamaani kuvamateriaaliin ja laati kirjallisen arvion tuotetuista kuvista ja niiden soveltuvuudesta Ilona-virikeohjelmistoon. Esittelen kyseisen arvion ja tämän jälkeen siirryn arvioimaan omaa opinnäytetyöprosessiani kuvaamalla omia tuntemuksiani ja ajatuksiani työprosessista ja sen aikana oppimistani asioista. Lisäksi pohdin omaa suhdettani valokuvaan ohjaustoiminnan opintojeni aikana.

7.1 Tilaajan arvio kuvista ja niiden soveltuvuudesta

Outi Mäki arvioi tuottamaani kuvamateriaalia seuraavasti:

Viime vuosien gerontologiset tutkimukset ovat toistuvasti nostaneet esille laadukkaan virikemateriaalin tarpeen iäkkäiden ihmisten hoitotyössä. Etenkin muistisairaiden hoidossa on tärkeää, että heitä ei vain ”säilytetä” virikeköyhässä ja vieraassa ympäristössä vaan eletyn elämän muistoja herätteleviä yksityiskohtia tuodaan helposti havaittavassa muodossa virittämään vuorovaikutusta ja tuomaan tuttuuden tunnetta. Tältä pohjalta on merkillistä, että tämän kuvasarjan kaltaisia virikemateriaaleja on äärimmäisen vähän markkinoilla. Siksi myös malleja, joiden pohjalta tällaisia kuvia voisi suunnitella, ei ole. Sen sijaan ympäristömme vilisee kuvia, joita ei voi käyttää malleina tähän tarkoitukseen. Tavanomaiset museopostikortitkin ja kirjojen kuvitukset on pääsääntöisesti tehty ilman ymmärrystä kognitiivisia haasteita omaavan ihmisen tarpeista. Siksi on erityisen ansiokasta, että Emilia Nieminen on onnistunut kuvasarjaa tehdessään pitämään mielessään ne haasteet, joita muistisairaudet, kaihi, silmänpohjanrappeuma ja muut asiat iäkkäälle, hoitokodin asukkaalle tuovat.

Kuvissa on otettu hyvin huomioon muistisairauksiin liittyviä hahmottamisen ongelmia. Sarjaan on valittu paljon muistoja esiin nostavia kuvia jokapäiväisen elämän tärkeistä esineistä. Esineet on aseteltu niin, että ne muodostavat mielekkäitä ryhmiä eikä niitä ole liikaa samassa kuvassa, jolloin ne muodostaisivat osalle katsojista yhtenäisen kirjavan väripinnan, mikä voisi hahmottua vain yhdeksi oudoksi esineeksi.

Sarjan kuvissa taustaväriksi on valittu kirkkaan ja kovan valkoista parempi, kodikkaampi ja pehmeämpi sävy. Kuvissa ei ole häiritseviä varjoja, vaan ne hienoiset varjot, joita on, ovat riittävät haaleita ja tukevat esineiden muodon hahmottamista, poikkeuksena kuva, jossa on hiustenleikkuuväline ja sen rasia. Kolmiulotteisuutta näkyy eniten niissä kuvissa, joissa muodolla on enemmän merkitystä. Pesuainepaketit on sen sijaan kuvattu enemmän kohtisuoraan, koska laatikon paksuudella ei ole kuvan ymmärtämisen kannalta merkitystä. Tärkeää on, että kuvassa oleva teksti on hyvin näkyvillä.

Kuvat sopivat hyvin pahvisiksi muistelukorteiksi ja Ilona-ohjelmiston valokuva-albumiin. Valokuva-albumissa niitä voisi käyttää myös niin, että ensin tulee näkyviin pelkkä kuva ja sivua kääntämällä sama kuva varustettuna lyhyellä selostustekstillä. Tai niin, että kuvia katseltaessa omainen tai hoitaja kirjaa albumiin ylös vanhuksen omia muistoja, joita kuva herättää.

Ilona-ohjelmiston palapeliksi tai pahviseksi palapeliksi sopivat ne kuvat, joissa yhtenäistä taustaväriä on vähiten ja palojen leikkausviivat niin, ettei synny useita pelkästään taustan värisiä nappuloita. Tästä opinnäytetyöhön valitusta kuvasarjasta on jätetty pois monia hyviä palapeleiksi sopivia kuvia, joissa väripinta on jaettavissa sopivan helposti hahmotettavaan palasiin. Palapeli-ohjelma hyväksyy vain vaakasuuntaisia kuvia.

Osa kuvista sopii erinomaisesti sanaristikoihin joko sellaisenaan tai rajattuina riippuen siitä mihin muotoon sanaristikoa rakennetaan. Esimerkiksi pullo-aiheista kuvaa voi käyttää sellaisenaan, jos haetaan PULLOT-sanaa, mutta yhtä hyvin siitä saa leikattua vain yhden pullon, jos haetaan PULLO-sanaa. Monet kuvista sopisivat erittäin hyvin vaikkapa painettuihin muistelukortteihin. Kuvasarja sopii jatkossa myös hyväksi esimerkiksi kaikille, jotka suunnittelevat ja toteuttavat virikekuvia vanhusten hoivakoteihin.

7.2 Omat ajatukset ja arvio oppimisprosessista

Valokuvaus on ollut minulle erittäin terapeutinen osa itseilmaisua elämäni eri vaiheissa. Se on minulle tärkeä keino dokumentoida ja havainnoida ympäröivää maailmaa. Visuaalisena ihmisenä huomaan yhä useammin kiinnostävänä huomiota valokuvatessa myös taiteellisen ilmaisun tehokkeisiin. Pidän tärkeänä ennen kaikkea tuottaa visuaalisesti kauniita kuvia, jotka herättävät katsojassaan erilaisia ajatuksia ja tunteita. Ohjaustoiminnan opintojen aikana olen löytänyt uusia näkökulmia ja työtapoja valokuvan käyttämisestä erilaisten asiakasryhmien parissa. Omat kokemukseni ovat liittyneet pitkälti terapeutistavoitteiseen valokuvaamiseen erilaisten projektien ja kurssikohtaisten tehtävien osalta. Olen muun muassa terapeuttiseen pääaineeseen kuuluvan pääaineprojektini puitteissa tuottanut voimauttavan valokuvan menetelmää mukailevia kuvia, joiden kautta opin huomioimaan terapeutistavoitteiseen valokuvaamiseen liittyviä asioita.

Opinnäytetyötyöskentelyssä pyritään työelämälähtöisyyteen. Opinnäytetyöksi soveltuu esimerkiksi kehittämistehtävä, suunnittelu-, tuotekehitys-, soveltava tutkimus- tai projektityö. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöprosessin tarkoituksena on asetettu opiskelijan valmentaminen johdonmukaiseen ja järjestelmälliseen työskentelyyn, itsenäisten ratkaisujen tekemiseen ja hyvään kirjalliseen, kuvalliseen sekä suulliseen ilmaisuun harjaantuminen. Tavoitteeksi on asetettu myös koulutusohjelmakohtaisen, ammatillisen erikoisosaamisen soveltaminen käytännön asiantuntijatehtävissä. (Opinnäytetyö yleisesti 2013.)

Opinnäytetyöni pääasiallisena tavoitteena oli täydentää jo olemassa olevaa Ilona -virikeohjelmistoa tuottamalla muistisairaille vanhuksille soveltuvaa kuvamateriaalia ohjelmiston eri osioihin. Tarkoitukseni oli selvittää, mikä ja millainen Ilona -virikeohjelmisto on ja myös etsiä tietoa siitä, millainen kuvamateriaali soveltuu muistisairaille vanhuksille. Asetin opinnäytetyölleni muutamia tavoitteita itseni, asiakasryhmän ja työn tilaajan kannalta. Pyrin työskentelemään järjestelmällisesti ja selkeästi pitäen mielessäni työni keskeisimmät päämäärät. Halusin kiinnittää huomiota erityisesti aikataulussa pysymiseen ja siihen, että työni ei paisuisi liian suureksi.

Työn tekeminen opetti minua priorisoimaan tehtäviäni ja hallitsemaan ajankäyttöäni paremmin. Koen onnistuneeni rajaamaan työni sopivan kokeiseksi ammattikorkeakoulun opinnäytetyölle asetettuun työmäärään nähden. Työni valmistui muutaman kuukauden myöhemmin kuin olin suunnitelmassa arvioinut, sillä kesän 2013 työtilanne vaati minua keskeyttämään työskentelyprosessin kesätyöjaksoni ajaksi. Näiden järjestelyjen takia opinnäytetyöraportin kirjoitusosuus siirtyi syksyyn 2013. Kirjoitus työskentely oli kuitenkin intensiivistä ja tuotteliasta niin että työ muotoutui lopulliseen muotoonsa syksyn 2013 aikana.

Työskennellessäni työelämän yhteistyökumppanin, työni tilaajan, kanssa koin tärkeäksi, että tuotettu valokuvamateriaali palvelisi tilaajan toiveita ja tarpeita kokonaisuudessaan mahdollisimman hyvin. Halusin osoittaa ammatillista kypsyyttä työskentelyprosessissa ja vastata osaltani työelämän tarpeisiin uuden, muistisairaille soveltuvan virikemateriaalin kehittämistehtävässä. Tarkoitukseni oli pyrkiä selkeään kommunikaatioon ja asiakaslähtöisyyden huomioimiseen työni kaikissa vaiheissa.

Kuvamateriaalin tilaajalta saamani palautteen pohjalta voin arvioida saavuttaneeni työlle tilaajan näkökulmasta asettamani keskeisimmät tavoitteet. Tuotin muistisairaille vanhuksille soveltuvan valokuvamateriaalikonaisuuden onnistuneesti, tilaajan toiveet ja tarpeet huomioiden. Olin koko prosessin ajan aktiivisesti yhteydessä työn tilaajan kanssa ja kommunikatiomme oli helppoa ja sujuvaa. Varsinainen tilaajalähtöinen valokuva-työskentely oli minulle uusi ja opettavainen tapa, joka haastoi minut tarkastelemaan kuvauskohteita asiakaslähtöisesti, kyseessä olevan asiakasryhmän tarpeet huomioiden. Työprosessissa oli haasteellista irrottautua taiteellisen itseilmaisun näkökulmasta työskentelemään ennen kaikkea tilaajan tarpeet huomioiden. Työskentely toimeksiantajan kanssa sujui kuitenkin mutkattomasti ja sain häneltä erinomaisia työhöni liittyviä neuvoja ja myös tukea, joka auttoi minua työprosessissa eteenpäin. Yhteistyömme mahdollisti myös työn valmistumisen tavalla, joka miellytti kumpaakin osapuolta.

Opin työprosessin kautta ymmärtämään syvemmin valokuvan käyttöä ja kuvan merkitystä sellaisen iäkkään asiakasryhmän kohdalla, jolla on kognitiivisia vaikeuksia. Oma oppimistani tuki kirjallisuudesta löytämäni teorian tieto muistisairauksista ja sairauden hoitoon liittyvistä asioista. Muistisairaahan hahmottamiseen liittyvää kirjallisuutta oli aluksi vaikea löytää ja se vaikeutti osaltaan työskentelyä kyseisen aihepiirin parissa. Kirjallisuuden tarjoaman teorian lisäksi sain Outi Mäen kanssa käymieni keskustelujen pohjalta riittävästi työvälineitä virikkeellisen valokuvamateriaalin työstämisen prosessin käynnistämiseen kohderyhmän tarpeet ja lähtökohdat huomioiden. Koin hyödyllisenä Mäeltä saamani suullisen teorian ja keskustelutilanteet, jotka auttoivat minua osaltaan työprosessin alussa hahmottamaan, millaisia kuvia virikeohjelmistoon kaivattiin.

Kaksitoista kuukautta kestänyt opinnäytetyöprosessi piti sisällään erilaisia vaiheita, joiden aikana jouduin useaan otteeseen astumaan ulos mukavuusvyöhykkeeltäni, jotta saataisiin työprosessin päätökseen saavuttaen työlle asetetut tavoitteet. Työskentely haastoi minut muodostamaan pitkäjänteisen työskentelytyylin ja säilyttämään asiakaslähtöisen näkökulman koko prosessin ajan. Kuvamateriaalin tuottaminen ja kuvakäsittely sujui melko luontevasti suunnittelutyön jälkeen. Suurimmat haasteet koin opinnäytetyöraportin kirjoitusprosessin kanssa. Koin haasteellisena pitäytyä motivoituneena koko pitkäkestoisen kirjoitusprosessin ajan. Työni tilaajalta ja ohjaajalta sekä läheisiltäni saamani tuen avulla onnistuin kuitenkin etenemään pitkäjänteisesti työssäni eteenpäin myös niiden hetkien läpi, kun kirjoittamisprosessi tuntui junnaavan paikoillaan. Ymmärsin kuinka

tärkeää on ottaa etäisyyttä työhön ja antaa ulkopuolisen tahon lukea tekstiä tasaisin väliajoin.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi oli opettavainen ja antoisa. Olen saanut työskentelyprosessin kautta uutta näkökulmaa ja valmiuksia muistisairaiden virikemateriaalin tuottamiseen. Oli erityisen mielekästä saada olla mukana tuottamassa materiaalia, jolle tilaajan ja kyseessä olevan asiakasryhmän puolesta oli selkeä tarve. Opinnäytetyöni kautta syntynyt yhteistyö Outi Mäen kanssa tulee mahdollisesti jatkumaan tulevaisuudessa, sillä tarve kuvamateriaalille Ilona-virikeohjelmistoon on edelleen suuri. Keskusteluja on käyty kuvamateriaalin myymisestä myös muille vanhustyön toimija tahoille.

7.3 Johtopäätökset ja loppupäätelmä

Yksi opinnäytetyöni tavoitteita oli selvittää millainen kuvamateriaali soveltuu muistisairaille vanhuksille. Opinnäytetyöni aikana tekemiäni havaintojen perusteella voin todeta, että muistisairaalle vanhukselle tarkoitettua valokuvamateriaalia suunniteltaessa kuvaajan tulee ottaa huomioon muistisairaahan visuaaliseen hahmottamiseen liittyvät ongelmat. Kuvien on oltava selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Kuvaajan tulee pitää mielessään selkokuvan periaate ja asiakaslähtöinen työskentelytyyli. Kuvissa mahdollisesti esiintyvät häiritsevät yksityiskohdat on rajattava pois tai muokattava piiloon niin, että virhetulkinnan mahdollisuus minimoituu. Myös taustan tasaisuuteen ja väriin on kiinnitettävä huomiota. Parhaiten toimivat kuvat, jotka herättävät katsojassa muistoja ja ovat aihepiiriltään kiinnostavia tai sellaisia, että katsojan on helppo samaistua niihin. Totean myös, että muistisairaille tarkoitettun valokuvamateriaalin valmistaminen ei ole ylivoimaisen haasteellista tai vaikeaa. Kun kuvaaja hallitsee kameran käytön ja on tietoinen muistisairauksiin liittyvistä hahmottamisen vaikeuksista ja selkokuvan käsitteestä, on muistisairaille ihanteellisen kuvamateriaalin tuottaminen mahdollista.

Valokuva pitää sisällään lukemattomia erilaisia mahdollisuuksia liittyen ohjaustoiminnan ammattilaisen tulevaisuuden työnkuvaan. Valokuvaa voidaan käyttää monipuolisesti ohjaustilanteissa erilaisissa toimintaympäristöissä. Ohjaustoiminnan ammattilainen kykenee toimimaan myös sisälöntuottajana erilaisissa projekteissa tai tilaajalähtöisissä työtehtävissä. Sain opinnäytetyöprosessini kautta valmiuksia ja arvokasta kokemusta tilaajalähtöiseen valokuvatyöskentelyyn sekä tuoretta näkemystä materiaalin toteuttamisprosessin eri vaiheisiin liittyvistä tekijöistä.

Opinnäytetyöni on osaltaan ollut mukana kehittämässä Ilona-virikeohjelmiston sisältöä tasapainoisemmaksi ja ammattimaisemmaksi kokonaisuudeksi. Työprosessin aikana syntyneet valokuvat ovat laadukkaita ja ne on suunniteltu soveltumaan erityisesti muistisairaahan ikäihmisen käyttöön. Tuottamaani materiaalia tullaan käyttämään monipuolisesti virikeohjelmiston eri osioissa. Kuvamateriaali on suunniteltu erityisesti muistelun teemaan liittyen. Muistelu voi olla parhaimmillaan terapeutista ja eheyttävää ja se onkin terapeutin työskentelyn työvälineenä tehokas ta-

pa hyödyntää menneen ajan tapahtumia nykypäivän hyvinvoinnin edistämiseksi. Terapeuttisen pääainekokonaisuuden kautta oppimani tietotaito edesauttoi minua saavuttamaan työskentelyprosessissa hyvät lopputulokset niin tuotetun kuvamateriaalin kuin oman ammatillisen kasvuni kannalta.

On surullista huomata, että muistisairaiden lähtökohdat huomioivaa virikemateriaalia on tarjolla markkinoilla vain vähän. Kyseessä on kehityshaaste, johon olisi tulevaisuudessa mielestäni ensiarvoisen tärkeää keskittyä, että pystyttäisiin tarjoamaan muistisairaiden elämänlaatua parantavia viriketoiminnan palveluja mahdollisimman asiakaslähtöisesti. Ennen kaikkea toivon, että opinnäytetyöni voisi osaltaan olla edesauttamassa muistisairaille tarkoitettua virikemateriaalin tuotannon määrällistä ja laadullista kasvua. Toivon, että opinnäytetyöni tuottaman aineiston avulla voitaisiin hyödyntää valokuvan käyttöä muistisairaana ikäihmisen virikemateriaalissa entistä monipuolisemmin ja tehokkaammin.

LÄHTEET

Erkinjuntti, T., Rinne, J. & Soininen, H. (toim.) 2010. Muistisairaudet. Helsinki : Duodecim.

Erkinjuntti, T., Alhainen, K., Rinne, J. & Huovinen, M. 2009. Muistatko? Muisti ja sen sairaudet. Helsinki: Duodecim.

Erkinjuntti, T., Alhainen, K., Rinne, J. (asiantuntijat) & Huovinen, M. (toim.) 2006. Mitä muisti on? Teoksessa Erkinjuntti, T., Alhainen, K., Rinne, J. & Huovinen, M. Muistihäiriöt. Helsinki: Duodecim, 13-27.

Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.) 2009. Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Heimonen S-L. & Voutilainen P. (toim.) 1997. Dementoituva hoitotyön asiakkaana. Helsinki : Kirjayhtymä Oy.

Heinänen, M. Taideterapiasta dementoituvien hoidossa. 1998. Teoksessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) Kuntouttava työote dementoituvien hoitotyössä. Helsinki: Tammi, 98-99.

Hietanen, M. & Hänninen, T. 2010. Laaja neuropsykologinen tutkimus. Teoksessa Erkinjuntti, T., Rinne, J. & Soininen, H. (toim.) Muistisairaudet. Helsinki: Duodecim, 383-384.

Hohenthal-Antin, L. 2013. Muistellaan. Luovat menetelmät muistisairaiden tukena. Juva: PS-kustannus.

Hokkanen, L. 2004. Kognitiivinen kuntoutus dementoivissa sairauksissa. Teoksessa Heimonen, S-L., & Voutilainen, P. (toim.) Dementoituvan ihmisen kuntoutuksen lupaus. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 22-33.

Hyysalo, S. 2009. Käyttäjä tuotekehityksessä. Tieto, tutkimus, menetelmät. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B97. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Opinnäytetyö yleisesti. Hämeen ammattikorkeakoulu 2013. Viitattu 11.11.2013.

http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/Oskari/Ohjaustoiminta/opintojen_1opussa/opinnaytetyo/opinnaytetyo_AMKissa

Ikonen, O. 1998. Kehitysvammaisten opetus. Mitä ja miten? Helsinki: Hakapaino Oy.

Ilona-virikeohjelmiston esite. n.d. Kuvaus ohjelmiston sisällöstä ja käyttö-tarkoituksesta. Pikosystems Oy.

Jurvelius, N. 2007. Muisti katoaa – kuvat jäävät. Muistojen kirja. Helsinki: Aurinko kustannus.

Kuokkalan museoraitti. Lempäälä-Seura ry. Lempäälän kunta. Viitattu 20.10.2013.

http://www.lempaala.fi/opetus_ja_vapaa-aika/kulttuuri/lempaala-seura_ry/kuokkalan_museoraitti/

Lewyn kappale –tauti. Muistihäiriöt ja sairaudet. Muistiliitto 2013. Viitattu 26.11.2013.

<http://www.muistiliitto.fi/fi/muisti-ja-muistisairaudet/muistihairiot-ja-sairaudet/lewyn-kappale-tauti/>

Lääkkeetön hoito. Hoito ja kuntoutus. Muistiliitto 2013. Viitattu 22.10.2013.

<http://www.muistiliitto.fi/fi/muisti-ja-muistisairaudet/hoito-ja-kuntoutus/laakkeeton-hoito/>

Muistikonsultti. Viriketoimintaa. Suomen muistiasiantuntijat ry. 2012. Memo 2/2012. Viitattu 26.9.2013.

<http://www.muistiasiantuntijat.fi/memo.php?udpview=read&sid=65&src=db25114&issue=2012-02&lang=fi>

Muistisairauteen liittyviä turvallisuusriskejä. Hahmottamisen ongelmat. Muistiliitto 2013. Viitattu 7.11.2013.

<http://www.muistiliitto.fi/fi/muisti-ja-muistisairaudet/turvallisuus/turvallinen-arki-tietopankki/>

Verisuoniperäinen muistisairaus. Muistihäiriöt ja sairaudet. Muistiliitto 2013. Viitattu 26.11.2013.

<http://www.muistiliitto.fi/fi/muisti-ja-muistisairaudet/muistihairiot-ja-sairaudet/verisuoniperainen-muistisairaus/>

Månsson, I., Hurnasti, T. & Topo, P. 2008. Apuvälineet ja dementia Pohjoismaissa. Muistia ja kognitiivisia toimintoja tukevat apuvälineet demen-toituvan ihmisen arjessa: haastattelututkimus Suomesta, Islannista, Norjasta, Ruotsista ja Tanskasta. Stakes. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Mäkiranta, M. 2008. Kerrotut kuvat, omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtaamispaikkoina. Tampere: Juvenes Print.

Mäki, O. 2006. Muistoja, merkityksiä, mielihyvää. Yksityislääkärilehti. 80–81.

Mäki, O. 1998. Muistelu- kuntouttavaa hoitotyötä parhaimmillaan. Teok-sessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) Kuntouttava työote demen-toituvien hoitotyössä. Helsinki: Tammi, 103–121.

Ojanen, A. 2011. Kuvia muistisairaiden kommunikoinnin tueksi. Tikoteekki 1/2011. Tikonen arkisto. 4. Viitattu 7.11.2013.

http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiedote/arkisto.html?tx_mininews_pi1%5BshowUid%5D=87&cHash=7173c613c24ca1e39a5d4f71a435ff10

Oukka, S., Toivoniemi, H. & Vahtera, M. 2012. Muistisairaiden kuntoutusvälineistö ja ideoita välineistön kehittämiseen. Metropolia ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Rosendahl, M. 2001. Dementoituvien henkilöiden päivätoiminta kotihoiton tukena. Teoksessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) Dementoituvan hoito-polku. Tampere: Tammi, 76-90.

Sarvimäki, A., Heimonen, S. & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2010. Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: EDITA.

Sievänen, L., Sievänen, M., Välikangas, K. & Eloniemi-Sulkava, U. 2007. Opas ikääntyneen muistioireisen kodin muutostöihin. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Soininen, H. & Hänninen, T. 2006. Muistihäiriöiden oirediagnoosiikka. Teoksessa: Erkinjuntti, T., Alhainen, K., Rinne, J. & Soininen, H. (toim.) Muistihäiriöt ja dementia. Helsinki: Duodecim, 82-94.

Kuvakohtainen laskutus. Suomen Freelance-journalistit ry. 2013. Viitattu 24.10.2013.

<http://www.freet.fi/sopimukset/palkkio06/>

Teräväinen, J. Selkovalokuva. Selkovalokuva näyttää vain oleellisen.

Viitattu 11.10.2013.

<http://www.selko-e.fi/oppaat/selkovalokuva.html>

Tinell, M. 2001. Päivätoiminta – mielekästä sisältöä arkipäivään dementoituvan hoidon polulla. Teoksessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) Dementoituvan hoitopolku. Helsinki: Tammi, 91-105.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Viramo, P. & Sulkava, R. 2001. Dementiaa aiheuttavat sairaudet. Teoksessa Viramo P. (toim.) Kuntoutusratkaisuja dementoituneen ihmisen arkeen. Opas ammattihenkilöstölle. Dementiapotilaiden hoidon kehittäminen. Julkaisu n:o 4/2001. Suomen dementiahoitoyhdistys. Novartis Finland Oy.

Viramo, P. & Sulkava, R. 2006. Muistihäiriöiden ja dementian epidemiologia. Teoksessa Erkinjuntti, T., Alhainen, K., Rinne, J. & Soininen, H. (toim.) Muistihäiriöt ja dementia. Helsinki: Duodecim.

KUVAMATERIAALIN SISÄLTÖ PINNAKKAISKARTAN MUKAAN

Kuvat on numeroitu riveittäin vasemmalta oikealle, vasemmasta yläkulmasta alkaen.

1. Vaasan Prima Parranajo-jauhepaketti.
2. Sorinol – hiusvesipullo.
3. MENDACO – lääkeainepakkaus ja pullo.
4. Vanha vekkari eli herätyskello.
5. SLOAN'S Liniment ja Ojan isännän linimentti – pullot.
6. SILVIKRIN – hiusvesi.
7. Atlas Hair Clipper – parturin hiusleikkuri.
8. Saapas, vasara ja muita suutarin työkaluja.
9. Nestle Compound 312 – permanenttiöljy hiuksille.
10. Hiustenkuivaaja.
11. Suutarin työkaluja.
12. Pahviset lääketablettirasiat.
13. Sulo, Nissen ja Lingua – pastillirasiat.
14. Tablettirasia päänsärkyyn.
15. Paperinarua ja pieniä suteja.
16. Pahvisia tupakkarasioita.
17. Parturin harja ja suti.
18. Pyykkilaudat.
19. Suutarin veitsenteroittajat.
20. Nestle – permanenttitarvikepaketti.
21. Parturin kampoja ja hiusleikkureita.
22. Kas-Kas – kotivärjäyspaketteja.
23. Husqvarna – ompelukone.
24. Permanenttirauta ja muuta kampaamovälineistöä.
25. Puisia kengän lestejä suutarin hyllyllä.
26. Kampaamon sakset ja hiusklipsejä.
27. Puunauloja.
28. Piippuja sekä Otso – ja Jymy – piipputupakkaa.
29. Pahviset tulitikkurasiat.
30. Lasiset mehupullot.
31. Vanilliinisokeripurkit ja vanilliinjauhepaketti.
32. Kahvimyllyt.
33. Pahviset maustepaketit.
34. Pauligin kahvipaketit, kahvilisäkettä ja sikuripakkaus.
35. Pahviset pesuainepaketit.
36. Pahviset saippuapakkaukset.
37. Kananmunien läpivalaisulaite.
38. Pesujauhepaketit.
39. Kauppiaan pakkauspaperirullateline.
40. Pauligin kahvinvastikepaketit.
41. Nappeja ja solkia.
42. Erilaisia sokeripaketteja.
43. Teippiteline.
44. Sirkku – sokeripaketit.
45. Puunaulapaketti ja nauvoja.
46. Pyykki-poikapakkaus.
47. Kauppiaan kutsukello.
48. Tupakkatuotteita.
49. Parturin suteja ja välineistöä.
50. Mustepullo – ja väripaketit sekä mustekirjoitukseen tarkoitettut kynät.